

Літаратурная Беларусь

Выпуск № 6
(190)
(чэрвень)

kamunikat.org

novychas.online

facebook.com/litaraturnaja.belarus

КУЛЬТУРНА-АСВЕТНИЦКІ ПРАЕКТ

ДЫЯЛОГ: «Адраджэнне – справа моладзі, а не пенсіянераў» – працяг гутарак Юрася ЗАЛОСКІ з Народным пісьменнікам Беларусі Васілём БЫКАВЫМ.....	с. 2
ПАМЯЦЬ: «Па крохкім срэбры ў неба» – Альжбета КЕДА пра Ігара ЖУКА.....	с. 3
ПРОЗА: «Падарожжа для закаханых» Галіны ЛЮМАРАВАЙ.....	с. 4
ПАЭЗІЯ: вершаваная нізка «Незакончанае трыванне» Анатоля ІВАШЧАНКІ.....	с. 5
ПРОЗА: апавяданне «Дзяльба» Мікалая МАРОЗА.....	с. 6, 7
ПАЭЗІЯ: нізка вершаў «Назвавай маё цела» Артура КАМАРОЎСКАГА.....	с. 8
ЧЫТАЛЬНЯ: фантастычнае апавяданне «Насценгазета» Сяргея БЕЛАЯРА.....	с. 9, 10
ХРЭСТАМАТЫЯ: Янка КУПАЛА, «Справа незалежнасці Беларусі за мінулы год».....	с. 11
СВЕТ: навіны літаратурнага замежжа.....	с. 12

Янка Купала: пясняр, прарок, ваяр 140 гадоў з дня нараджэння

Геніі і прарокі нараджаюцца ў лёсавызначальныя для народаў і нацыяў часы. Янка Купала быў абуджаны да творчасці беларускім народам — каб тварыць нацыю. Украінец Тарас Шаўчэнка ды беларус Францішак Багушэвіч усё жыццё пісалі раманы пад назвамі Украінскі ды Беларускі народы, а іх наступнікі Іван Франко і Янка Купала складалі паэмы пад назвай нацыі.

Янка Купала першым на стагоддзе ўперад прамовіў кліч «Жыве Беларусь!». Ён напісаў шмат вершаў, паэмаў, п'есаў, ён жа напісаў і дзяржаву Беларусь. Напісаў у самыя важныя гады станаўлення краіны. Якраз 18-ы, 19-ы і 20-ы гады мінулага стагоддзя — гады адстойвання беларускай дзяржаўнай незалежнасці — сталі вехавымі і кульмінацыйнымі этапамі творчай і грамадскай дзейнасці Янкі Купалы.

У напісаных у той час творах ён яскрава выявіўся правадзейным прарокам беларушчыны, з'яўленне якога прасіў вершам «Паўстань...».

Ён верыў у прыснудую ў народзе сілу самастойнасці, гаспадарнасці, вольнасці, і найперш на яе й разлічваў, калі пісаў: «Самы найлепшы прыяцель, самы найлепшы збаўца наш ад нашага ліхалецця — гэта мы самі. <...> час праявіць нам і свае сілы ў будаванні новага жыцця для сваёй бацькаўшчыны, для сваіх сяліб і хат...» (артыкул «Больш самачыннасці»)

Аднак ён не падманваў сябе міражымі ўтопіямі. Ён не паддаўся самаўпэўненасці некаторых беларускіх дзеячоў, хворых на палітычную блізарукасць, — з якім сарказмам яны выкрыты ў Купалавым вершы «Пяць сенатараў!» І які напамін «сенатарам» сучасным! «Мінулы год (1919-ы. — А.А.) шмат каму з беларускага грамадзянства адкрыў вочы, аслепленыя тымі ці іншымі ўтопіямі і абяцанкамі, — вясччаў Я. Купала ў артыкуле «Справа незалежнасці Беларусі за мінулы год». — Мінулы год паказаў нам, што інтэрнацыяналісты (большавікі ды прамаскоўцы. — А.А.) і ап'янены перамогай нацыяналісты (прапольскія. — А.А.) не дадуць Беларусі жаданага міру і незалежнасці. Яны яе дзялілі і будуць дзяліць паміж сабой, пакуль сам беларускі народ не скажа сваёго апошняга слова».

Падчас шматлікіх акупацыяў-«вызваленняў» Беларусі Я. Купала адкрыта выкрываў і большавікоў, і немцаў, і палякаў (артыкулы «Больш самачыннасці», «Справа незалежнасці Беларусі...» і інш.). Больш за тое, Я. Купала спрагназваў-спрачыў наш доўгі пакутлівы шлях да сваёй дзяржаўнасці і незалежнасці. Праграмным бачацца ягоны артыкул «Адбудова Беларусі» і «Незалежнасць».

Тады, у 1919 годзе, у Я. Купалы не было веры ў «сапраўднасць» ні БНР, ні БССР. Ён чакаў Рэспублікі Беларусь. «Беларусь, як і іншая дзяржава, мае права і даб'ецца ра-

ней ці пазней гэтага права стаць роўнай і вольнай дзяржавай паміж сваімі суседзямі». Гэтае горычнае «раней ці пазней» паўторыцца і ў Купалавым артыкуле «Зямельная спекуляцыя»...

Свае прароцкія спевы паэт звяраў з біблейскімі гімнамі, за святы Іерусалім прымаючы сваю Бацькаўшчыну. Пацвярджэннем таму — ягоны вольны пераклад 78-а біблейнага псалма. Не выпадкова ж у кананічныя радкі ўплятаюцца думкі пра «слухмяны народ» і «захад ды ўсход», якіх у арыгінале не было:

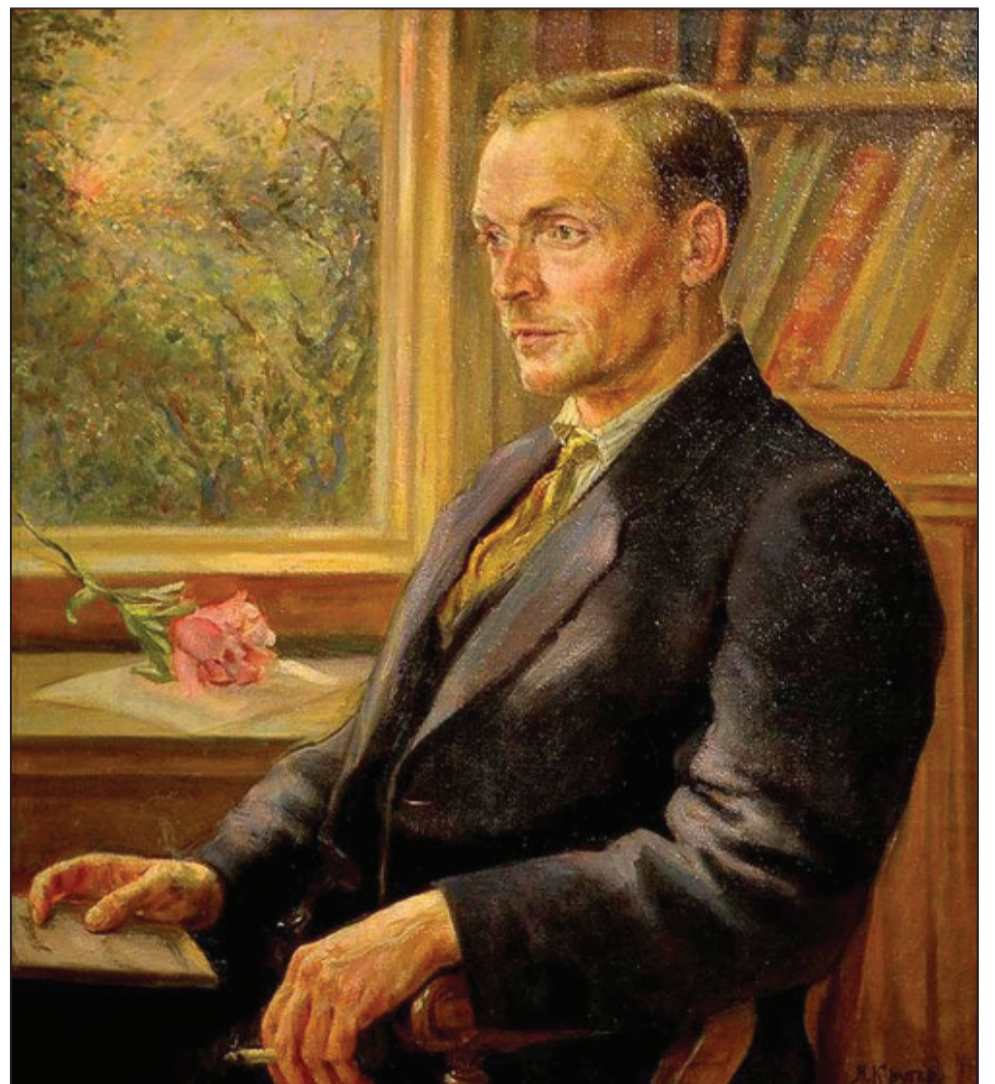
Вылі гнеў твой на паганцаў,
што вечна цябе
Знаці не знаюць — яны, іх сям'я;
Вылі гнеў твой і на царствы,
ў сваёй што мальбе
Вечна твайго не ўзывалі імя.
Бо ўсмярцілі яны твой
слухмяны народ,
Месца яго спусташылі
на захад і ўсход.

Але толькі прароцтва і пяснярства не маглі «адбудаваць збураны пасад» Беларусі. Нацыю чакала змаганне, і пра тое вясччаў Я. Купала — і не толькі ў вершах ваяцкага ладу, не толькі ў гімнах-закліках кшталту:

Паўстань з народу нашага, Ваяк,
І волатам на вогненным кані
<...>
За бацькаўшчыну павядзі ў агні! —

але і ў публіцыстычных артыкулах-маніфестах. «Мы толькі вітаем радасную вестку і жадаем ад душы, каб як найхутчэй сыны беларускія самі сталі пад сваім беларускім сцягам бараніць вольную і незалежную Беларусь, — пісаў ён, да прыкладу, у артыкуле «Беларускае войска». — Нават рэвалюцыя <...> не змагла адваяваць калі не нацыянальнага беларускага войска, то хоць бы тое, каб беларус адбываў вайсковую павіннасць у Беларусі. <...> А калі большавікі ўзялі верх, то па-самадзяржаўнаму справіліся з усімі нацыянальнымі арміямі».

Але не толькі адно Слова было зброяй Ваяра-Купалы. «Свой край заваяваць» намагаўся ён і чынным удзелам у грамадска-палітычным жыцці краіны. Калі 10 жніўня 1919 года ў акупаваным палякамі Менску ўтварыўся Часовы Беларускі Нацыянальны Камітэт (прадстаўнічы орган беларускіх арганізацый, своеасаблівы «ўрад народнага даверу»), Я. Купала адным з першых увайшоў у ягоны склад — разам з У. Ігнатоўскім, Я. Лёсікам, С. Рак-Міхайлоўскім, А. Гаруном (апошні быў абраны старшынёй) і іншымі. Камітэт дамагаўся ад польскіх уладаў прызнання незалежнасці БНР і аднаўлення дзейнасці ейнай Рады. А калі восенню таго ж года ў

Якаў Кругер. Партрэт Янкі Купалы

Менск пераехала Беларуска вайсковая камісія, за працу ў ёй першымі бяруцца А. Гарун ды Я. Купала...

У вершах, паэмах, публіцыстыцы Я. Купала запраграмаваў не толькі нацыянальную эстэтыку, але і акрэсліў неабходную мадэль дзяржаўнага ўладкавання — ад галоўных грамадскіх устаноў, ад дзяржаўнага (сойму) і нацыянальнага войска да мясцовых і валасных самаўрадаў. Ён на стагоддзі наперад апеў галоўныя атрыбуты нашай незалежнасці: беларускі нацыянальны сцяг (артыкул «Беларускі сцяг уваскрос!») і нацыянальны гімн («Справа беларускага нацыянальнага гімна»).

Толькі тыя ідэі Я. Купалы аніак не сумяшчаюцца з сучаснай ідэалогіяй, а таму — як некалі і ў БССР — постаць паэта і ягоная спадчына працягваюць прафанавацца. Як і раней, творчасць нацыянальнага генія вывучаецца, але і «рэдагуецца» (разам з легендарнымі «Тутэйшымі» і Нацыянальным тэатрам ягонага імя).

«Сёння зноў пад пагрозай Купалавы спадзевы ўбачыць Бацькаўшчыну незалежнай, яе народ — свабодным і замож-

ным, беларускую мову — адроджанай. Беларускіх пісьменнікаў — Купалавых наступнікаў — улада зневажае, у той жа час усхваляючы ворагаў беларушчыны. Беларускіх педагогаў прыніжаюць жабрацкімі заробкамі й прымушэннем ізноў казаць няпраўду. Зачыняюць беларускія газеты, а супраць беларускіх журналістаў узбуджаюць крымінальныя справы. Урэшце, краіну загналі ў эканамічны і палітычны тупік», — гэта цытата са «Звароту ўдзельнікаў навукова-практычнай канферэнцыі «Купала й незалежнасць Беларусі» з далёкага 2002 года. А за два дзесяцігоддзі штосьці змянілася?

Аднак — тым не менш — Купала быў, ёсць і застанецца запарукай вечнасці і нашай мовы, і нашай свабоды, і нашай дзяржаўнасці. Як і запарукай паразы «ворагаў Беларушчыны» розных гатункаў ды ўзростаў. Бо Купалава Беларусь жыве!

Алесь АКУЛІЧ

Артыкул Янкі Купалы «Справа незалежнасці Беларусі за мінулы год» чытайце на старонцы 11

Васіль БЫКАЎ: «Адраджэнне — справа моладзі, а не пенсіянераў»

5 мая 1993 года ў Палацы культуры чыгуначнікаў у Мінску Беларускай ПЭН-цэнтр наладзіў вечар-сустрэчу з Васілём Быкавым. Фактычна, адбылася звычайная сустрэча чытачоў з пісьменнікам, на якой ён адказаў на пытанні прыхільнікаў сваёй творчасці, што паступалі ў пісьмовай форме і праз мікрафоны з залы, разважаў пра жыццё ўвогуле, дзяліўся сваімі поглядамі на стан і лёс літаратуры і мастацтва ў сучасных варунках.

«Як на споведзь...» — значылася ў запрашэнні на гэты вечар. І сапраўды, Быкаў адказаў на пытанні, гаварыў канкрэтна, сцісла, але ёмка і шчыра. Хоць, падкрэсліў, пытанні на асабістую тэму «праходзілі» вельмі цяжка, пакуль зала ўрэшце не зразумела, што сваёй персонай пісьменнік апыкуецца найменш. І, дарэчы, ён сам напачатку паўшчыў вядучага вечара, прэзідэнта Беларускага ПЭН-цэнтра Народнага паэта Беларусі Рыгора Барадуліна за празмерную гіпербалізацыю «апостальскай постаці» пісьменніка...

Пра што гаварыў Быкаў? Роскід пытанняў да пісьменніка быў самы шырокі (відаць, з-за разнастайнасці аўдыторыі: вучні, студэнты, навукоўцы, пенсіянеры і г. д.), ад «Якія сны вам сняцца найчасцей?» да «Ці былі калі камуністам і ці захавалі партыйны білет?»...

Адступаючы ад канкрэтных пытанняў, у рэмарках, пісьменнік выказаўся, між іншым, у абарону пісьменніцкай свабоды і грамадзянскай годнасці Святланы Алексіевіч; высока ацаніў чалавечыя якасці Язона. Пазыяка; рэзка негатывна выказаўся наконт «пэўнай пазіцыі» Беларускага тэлебачання...

Але ўсё-такі галоўнае, на маю думку, было на сустрэчы іншае: за апошнія колькі гадоў гэта адна

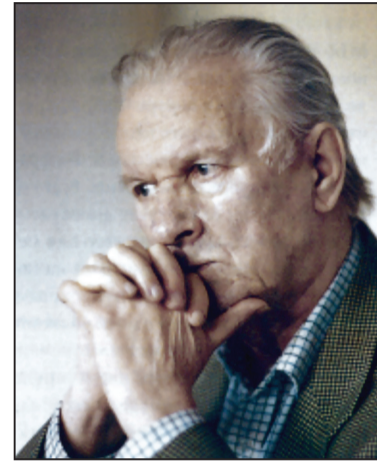
з ПІСЬМЕННІЦКІХ сустрэч Быкава з грамадскасцю. Ён і сам гэта адзначыў, падкрэсліўшы, што выказваецца іменна як прыватная асоба, як мастак, літаратар, а не палітычны дзеяч. Чаго-чаго, а палітыкі ў Быкава апошнім часам не бракавала... І вось — як быццам нешта добра знаёмае, прыёмнае, але прызабытае... Пісьменнік гаворыць не пра палітыку і «тых з гэтымі», а — пра ЖЫЦЦЁ ўвогуле, пра Яе Вялікасць Літаратуру, пра магчымасць мастацкага ўвасаблення нашага часу.

Сумаваўся чытач, літаратурна-мастацкая грамадскасць па такіх сустрэчах — гэта відавочна: у зале можна было бачыць скрозь работнікаў Інстытута літаратуры, выдавецтваў, рэдакцый, пісьменнікаў. Усё-такі адной палітыкай не жывы чалавек; мастацтва ў шырокім сэнсе, у тым ліку і самавядомаць мастацтва і мастака, — застаецца духоўным апірышчам і выратавальнікам любога грамадства — і таталітарнага, і посттаталітарнага, і наогул... Быкаў у заключэнне і выказаў пажаданне чытачам не губляць сувязі з мастацтвам, нягледзячы ні на якія катаклізмы часу, заставацца вернымі высокай літаратуры. «Усё-такі цяперашні крызіс рана ці позна мінецца, і з новай сілаю ўзнікне патрэба высокага, духоўнага...».

Бласлаўленыя словы! А мы значым, што пакуль у грамадства, у Беларусь ёсць такія мастакі, што дбаюць пра непарыўнасць людской духоўнасці, звязваюць духоўнасць учарашнюю і будучую ў адно, — такое грамадства цалкам яшчэ не безнадзейнае...

Такім чынам — што гаварыў Васіль Быкаў...

Юрась ЗАЛОСКА

Фота з архіва аўтара

я бачу, што ў жыцці адбываецца несправядлівасць, ці магу я абысціся толькі літаратурнымі здольнасцямі, без палітычных памкненняў?

Талент — вельмі важна для гісторыі мастацтва, але для мяне суб'ектыўна грамадзянская каштоўнасць чалавека пераўзыходзіць яго мастацкую каштоўнасць. Я гатовы дараваць пэўныя слабінны мастацка-літаратурнага сэнсу пісьменніку, калі ён праўляецца як грамадзянін, як асоба, якая патрэбна нацыі ў грамадзянскім сэнсе. І наадварот, я не магу дараваць таленту, калі яго грамадзянская пазіцыя служыць рэакцыі і калі яна накіравана супраць грамадства і нацыі.

Пра мастацтва

як выказнік часу

(Пытанне: «Чаму сённяшняе мастацтва, літаратура як вы адстаюць ад жыцця?»)

— У савецкім мастацтве мастацкае слова значыла вельмі шмат, не таму, што было настолькі самацэнным для грамадства, а таму, што іншага маральнага выказніка ў нашым грамадстве не было. Літаратура і іншыя віды мастацтва былі адзіным, рэгламентаваным, няўдалым у многіх сэнсах маральным выказнікам. Гэтаму мастацтву не ўдалося зрабіць усё так, як хацелася. Але цяпер, калі вярнуцца назад і ацаніць тое мастацтва, то мы павінны проста зняць шапку перад гэтым мастацтвам, перад яго лепшымі творами... Цяпер часы змяніліся. Рэнамэ мастацтва апускаецца ўсё ніжэй. Я баюся, калі зірнуць на заходняе грамадства, добраўпарадкаванае, дзе мастацтва такая роля, як у нас, ніколі не належала, то ўсё-такі хацелася б, каб наша мастацтва, наша літаратура нейкім чынам прадаўжалі свае традыцыі і ў новых умовах...

Вы бачыце, што цяпер мастацтва і літаратура быццам спыніліся на нейкім раздарожжы. Гэта адносіцца не толькі да нашай беларускай літаратуры. Гэта адносіцца да ўсёй літаратуры посткамуністычнага грамадства. Чаму так адбылося — я не магу вам адказаць. Прычыны тут, відаць, вельмі складаныя, унутраныя, тым не менш, гэта так. Гэта мы бачым на прыкладзе самай актыўнай расійскай літаратуры, нават на прыкладзе прыбалтыйскіх літаратур.

Відаць, тое, што адбылося, адбылося надта нечакана... Усё-такі мастацтва ў пэўнай ступені тугадум, і яно нешта зразумее толькі праз пэўны час. А тое, што яно зразумее і асэнсуе і што павяжыцца вельмі значныя, шэкспіраўскага маштабу творы пра наш час, — гэта безумоўна, таму што такія

страсці для мастацтва не могуць быць згублены, яны будуць рэалізаваныя; яны абавязкова будуць у нейкай форме сублімаваныя.

Пра беларускую літаратуру

(Пытанне: «Як бы вы ацанілі сучасны стан беларускай літаратуры; ці не зніжае крытыка — сваёй завышанай, неадэкватнай ацэнкай — узровень беларускай літаратуры?»)

— Літаратура і мастацтва наогул — такая справа, дзе нейкай адэкватнасці альбо нават аб'ектыўнасці дасягнуць вельмі цяжка. Гэта, можа быць, немагчыма, бо ўсё-такі ацэнкай твора займаецца пэўная асоба — крытык.

Калі мець на ўвазе той гістарычны перыяд, які прайшло грамадства, дык уся культура таго грамадства падлягае пераацэнцы. І гэта цяпер робіцца. Таму што, сапраўды, толькі цяпер, можа, з'явілася магчымасць да нейкага новага працытання. Гэта не значыць, што ўсе ацэнкі ранейшых крытыкаў былі несправядлівыя. Многа было справядлівага. Але былі і нейкія аднабаковасці; я думаю, што час усё адцэнціць як трэба і расставіць усе кропкі...

У беларускай літаратуры ёсць вельмі здольныя, таленавітыя аўтары, можа, толькі не ўсе ацэнены так, як належыць.

Пра дэтэктывы

(Пытанне: «Вас не хвалюе, што большасць людзей чытае дэтэктывы і фантастыку?»)

— Большасць чытае дэтэктывы? Я вам скажу, што яшчэ больш людзей есць улетку агуркі ці п'е гарэлку...

Дэтэктываў, фантастыкі, эратычнай і г. д. літаратуры баяцца не трэба. Няхай, калі ёсць пакупнікі, выдаўцы, калі яна дае прыбытак, — няхай. Але паралельна з гэтым будзе існаваць і высокая літаратура. Дэтэктывы і фантастыка — гэта літаратура не тое што другога, а — такая, якая яна ў нас ёсць, — гэта нават не літаратура... А тым не менш харошыя творы ў нас былі, ёсць, іх будуць пісаць. Чатыры сотні пісьменнікаў Беларусі абсалютна не патрэбны. Не патрэбна 400 раманаў за пяцігодку. Для таго, каб нацыя адчувала сябе нармальна, каб яна нармальна развівала сваю духоўнасць, патрэбна зусім не шмат добрых кніжак у год, але гэта сапраўды павінны быць вялікія кнігі.

Пра маладых

(Пытанне: «Вашыя спадзяванні на моладзь, на яе здольнасць адрадіць нацыю?»)

— Чалавек сталага ўзросту вельмі рызыкуе, калі выносіць нейкія ацэнкі моладзі: яны заўсёды будуць несправядлівыя. З антычных часоў моладзь прынята было ляць, што яна «не такая», што яна кепская... Тым не менш чалавецтва развіваецца ў бок прагрэсу, значыць, кожнае новае пакаленне ў чымсьці, відаць, лепшае за папярэдняе, хоць тут магчымы розныя зігзагі, розныя пад'ёмы і спады...

Адраджэнне — увогуле справа моладзі, а не пенсіянераў. І ўдзельнічаць у ім, як і карыстацца плёнам культурнага адраджэння, — найперш моладзі. Пакуль жа яна ўдзельнічае ў гэтай справе, на мой погляд, не з такім вялікім імпэтам, як хацелася б.

Калі параўнаць літаратурны ўзровень сучасных маладых літаратараў з тым, які быў, калі мы ўваходзілі ў літаратуру, то трэба сказаць, гэта больш здольныя людзі. Іншая справа, як будзе праходзіць далей іх развіццё, але яны падаюць надзею...

Пра логіку гісторыі, лёс культуры і долю чалавека

(З уступнага слова)

— У любой сістэме, ці то капіталістычнай, ці то сацыялістычнай, — заўсёды знойдзецца нейкі бок, які не на кшталт гэтай нацыі. Культура ў гэтыя гады, у час звароту на натуральны эканамічны і палітычны шлях, якім ідзе ўвесь свет, — наша нацыянальная культура апынулася ў становішчы страшэнна цяжкім. Тут можа суцяшаць хіба той факт, што ў цяжкім становішчы апынулася ўсё грамадства. І ў тым ёсць віна ўсяго грамадства. Цяпер ужо абсалютна відавочна, што ў тым, што адбылося, не вінаваты ні Гарбачоў, ні Віскулі, ні сучаснае кіраўніцтва, — вінаваты пэўны выбар, зроблены не намі, зроблены ў 1917 годзе. У 1917 годзе наша грамадства звярнула з магістральнага шляху грамадскага развіцця некуды ўбок і праз вялікія намаганні, праз кроў і ахвяры ўрэшце ўперлася ў тупік. Цяпер выйсці з гэтага тупіка шчаслівым шляхам, відаць, не ўдасца, гэта пэўна: усім нацыям, якія маюць дачыненне да Вялікага Кастрычніка, трэба прынесці нейкія ахвяры. Што мы і робім.

Мы можам выказаць прэтэнзіі да сучаснага кіраўніцтва, да тых, хто цяпер жыве, — але з тых, хто цяпер жыве, не вінаваты ніхто. Важна зразумець, што шлях быў памылковы, што ішлі мы не туды, што развіццё ішло абсалютна антычалавечым чынам і трэба выбірацца... Як выбірацца — гэта ўжо іншая справа. Хочацца, канешне, выбірацца, не вяртаючыся назад, нейкім чынам пераскочыць у іншы цягнік. Але, відаць, гэта не выйдзе.

Мы бачым разбурэнне культуры, духоўнасці, не кажучы ўжо пра эканоміку, якая не можа існаваць і не будзе існаваць — і наўрад ці яе можна паправіць нейкімі папраўкамі, кампрэсамі, доларавымі ін'екцыямі. Відаць, нічога не выйдзе. Тая эканоміка, што паказала сваю непаўнаватраснасць, павінна разбурыцца, і яна бурыцца, нягледзячы ні на якія захады. І толькі пасля яе разбурэння пачне

прарастаць новая... Тая эканоміка, што існуе на Захадзе, можа даць чалавеку шмат што, калі не ўсё. Ну, усё, відаць, ні адно грамадства і ні адзін лад ніколі чалавеку не дадуць. Так ужо заведзена: чалавек застаецца нейкім чынам адзін на адзін з жыццём і — будзе цяпець...

А што культура? Мы стаім на тым, што культура павінна мець нацыянальную форму. Але ў сучасных варунках нацыянальная самабытнасць культуры з'яўляецца і яе моцным, і слабым месцам. Моцным у тым сэнсе, што гэта спрадвечнае; нацыянальнае, між іншым, гэта не тое, што дазволена або ўведзена дэкрэтам. Гэта, па-першае, біялагічнае, унаследаванае ад прыроды, дадзенае Богам... Тут не трэба, як гэта часам бывае, папракаць, што ў адных яно ў большай меры праўляецца, у іншых — у меншай. Гэта ўжо як каму дадзена. Але гэта натуральнае пачуццё, такое самае, як пачуццё мацярынства, іншыя сакраментальныя пачуцці, закладзеныя ў чалавеку генетычным шляхам.

Адзіны спадзяванак цяпер — на тое, што нацыянальная культура некай вытрымае, дзякуючы перш за ўсё свайму нацыянальнаму менталітэту. У беларусаў ёсць вопыт. Усё-такі, не маючы сваёй дзяржаўнасці на працягу стагоддзяў, намаганнямі мноства пакаленняў, і перш за ўсё асталяў сваіх, беларусы захавалі сваю нацыянальную культуру. Былі перыяды, калі яна амаль зусім знікала. І тым не менш яна засталася. І таму, нават у сучасных умовах, мы ўсё-такі думаем, што яна яшчэ затрымаецца на нейкім краёчку і адновіць свой натуральны працэс адраджэння і росквіту...

Пра літаратуру і палітыку

(Пытанне: «О чём болит душа?»)

— Душа ў пісьменніка баліць тым, чым і ў кожнага чалавека. Іншая справа, як літаратуры адносіцца да прыроды грамадства.

Цяпер, пасля празмернай ідэалагізацыі мастацтва і наогул

культуры, што адбывалася на працягу многіх гадоў, наступіла іншая пара — дэідэалагізацыі. Мы слухаем па радыё і тэлебачанні, чытаем у газетах выступленні даволі разумных людзей, якія ўгадваюць пісьменнікаў адысці ад палітыкі, перайсці на вечныя тэмы, на характэрны прыроды, якая яшчэ захавалася, — на ўсё тое, што не звязана з палітыкай, з жыццём грамадства. Чытаць такія рэчы мне заўсёды сумна. Сумна, бо гэта — не для нашай літаратуры. Можа быць, на Захадзе, дзе сацыяльныя канфлікты невялікія, дзе чалавек дасягнуў многага — ну, калі не цалкам шчаслівага, дык хоць бы забяспечанага жыцця, — там палітызаваная літаратура патрэбна, можа быць, у меншай меры. Там літаратура можа дазволіць сабе захапляцца нейкімі драбніцамі жыцця, але каб у нас... Літаратура народа, які на працягу стагоддзяў вымушаны весці вольнае трагічнае жыццё, — як можа наша літаратура, мастацтва, культура — абстрагавацца ад гэтага пакутнага, трагічнага жыцця? Нават каб яна таго хацела, каб ставіла перад сабой такія мэты, — яны былі б немагчымымі для ажыццяўлення. ЖЫЦЦЁ БУДЗЕ ў МЕСІВАЦА, будзе ўладарна патрабаваць удзелу пісьменніка, мастака наогул — у грамадскім жыцці. Вядомыя радкі Някраса з'яўляюцца ў гэтым сэнсе запаветам для пісьменніка. А ў выяўленчым мастацтве — як бы ні квітнела яно, выбраўшыся на свабоду, — усё-такі рэалістычнае мастацтва, перасоўнікі, для свайго часу і для гісторыі значаць куды як многа. І нашаму мастацтву самавыражэння, я думаю, далёка да гэтага...

А болі ўсё тая ж, тая самая. І калі ўсё адбаліць — цяжка сказаць.

Пра талент

і грамадзянскую пазіцыю (Пытанне: «Як суаднесці талент з грамадзянскай дзейнасцю пісьменніка?»)

— Апроч таленту ёсць яшчэ і мае грамадзянскае сэрца. Калі

«Па крохкім срэбры ў неба»

Да 65-годдзя з дня нараджэння Ігара ЖУКА

Альжбета КЕДА

Ён не паспеў напісаць успаміны. Ні пра свой род, ні пра дзяцінства, юнацтва, ні пра Гарадзенскі ўніверсітэт, якому аддаў усё жыццё. Бо пайшоў вельмі рана, толькі пераступішы шасцідзесяцігадовую мяжу, не атрымаўшы вольнага часу ад штодзённае выкладчыцкае, навуковае працы, якая не пакідала вольнае хвіліны. І толькі аднойчы распавёў пра адну гісторыю з мінулага для гарадзенскага альманаха «Новы Замак». Але і яе дастаткова, каб зразумець, якім адметным пісьменніцкім талентам ён валодаў. Той успамін меў назву «Васіль Быкаў: з гісторыі аднаго непрыезду».

Да кожнае свае працы, ці было гэта грунтоўнае навуковае даследаванне, ці зусім невялікі тэкст, як эсэ-згадка пра Васіля Быкава, Ігар Васільевіч ставіўся з вялікай адказнасцю, старанна падбіраў назву, прадумаў кампазіцыю.

Ужо ў назве выразна праступае няздзейсненае, тое, што не адбылося. Падавалася б, пра што пісаць, калі не адбылося. Але ён умеў і ў тым, няздзейсненым, знайсці сэнс. Мара, якая спльвае, якой не суджана збыцца. У гэтым асаблівы шарм, не пазбаўлены суму, балесны, бо гэта, наогул, наш беларускі лёс — чакаць, ды не прычыкаць. Не таму, што не працавалі, каб здзейснілася, не рыхтавалі, каб адбылося, не таму, што нявартыя. А таму, што не лёс. І трэба расказаць, хто шчыраваў, хто працаваў, як усё было і чаму не адбылося.

Напачатку адчуем чытацкую асалоду ад паэтычнага зачыну, вытрыманага ў лепшых традыцыях класічнай літаратуры: «У бязважкай паветранай высі — сярэбраная нітчка, жаўручок. Нітчка віецца, журліва свідруе паднебную глыбіню, як запрашае: хадзі, ну хадзі сюды. І я не стрымліваюся — асцярожна ступаю па гэтым крохкім срэбры ў неба. У неба сваёй памяці, каб вызваліць адну гісторыю, якая засталася няспраўджанай задумаю». Гэты пачатак выступае не толькі ў якасці прыгожага лірычнага адступлення, тут праступае зачынны момант, першы штрых да згадкі пра мінулае, яшчэ цямянае, незразумелае, невыразнае, але як жа настойліва прасіцца яно з даўняга, каб не згубіцца, не стаць нябытам. Аўтар мусіць падпарадкавацца гэтаму пакліканню памяці, каб давесці, данесці, распавесці. І запраціць чытача на той шлях — па крохкім срэбры ў неба.

Першы вобраз, у якім сугучча зрокавага і слыховага, — жаўрук. Чаму жаўручок, як пшачотна называе птаха аўтар? Бо першым завінеў у прасяненым небе, вітаючы вясну, маладую, жаданую, што была ж! Бо гэта ён рассыпаў па небе крохкае срэбра, праклаўшы шлях у недасяжныя вышыні. Бо гэта ён нагадаў пра даўняе, нязбытнае. У гэты вобраз аўтар укладае сімвалічны сэнс: «Цяпер я ведаю пэўна: учарашняе, былое — жаўручок...». Зрэшты, першапачаткам для аповеду сталі цалкам матэрыяльныя адзнакі памяці — аўтографы Быкава. Гэта яны не давалі спакою, патрабавалі напоўніць сэнсамі тое, што было вакол, што стварала прастору дзеяў, мараў, настройў. Гэтую няпростую задачу пісьменнік сціпла акрэслівае як спробу, да якое падступаўся неаднойчы: «І вось я каторы год спрабую злучыць распущаныя канцы клубка: узіраюся ў тры быкаўскія аўтографы — два

Ігар Жук і Альжбета Кеда

лісты і навагоднюю віншавальную паштоўку — з далёкіх ужо сямідзясятых гадоў мінулага стагоддзя, а згадкі пушыстымі шаўковымі спінкамі настойліва прыхінаюцца да шчакі».

Тры аўтографы, з якіх пачалося, і тры вобразы, якія пройдуць праз тэкст успамінаў: вялікага пісьменніка і шчырых працаўнікоў на ніве асветы, беларускіх настаўнікаў Васіля Пятровіча Жука і Міколы Арсеневіча Пашкевіча. І сімволіка лічбаў, трыяда, не абдызена аўтарам, яна закранула і яго самога, відаць, не ў апошняю чаргу стаўшы прычынаю, штуршком да галоўнага ў жыцці шляху філолага, літаратуразнаўцы: «Тры аўтографы...», як тры неведомыя і нерасказаныя імгненні жыцця пісьменніка Васіля Быкава, тры старонкі біяграфіі майго бацькі Жука Васіля Пятровіча ды тры крокі маіх асабістых уваходжанняў у тэкст быкаўскага прысвячэння апевесці «Абеліску» — наогул адзінага прысвячэння ў творчай практыцы пісьменніка — незвычайна светламу чалавеку Міколу Арсеневічу Пашкевічу».

Каб пра ўсё гэта распавесці, патрэбна пачаць з пачатку, з экспазіцыі — увесці ў той свет, у тагачаснае жыццё мястэчка, архітэктурная дамінанта якога, вядома ж, знакаміты будслаўскі касцёл. Непадалёк ад яго, праз кляныны парк, была хата настаўніка. Тут упершыню пісьменнік дае прастору гумару. А ён у Ігара Жука адначасна і дасціпны, і далікатны, мяккі, светлы. Ці выстройвае ён праўдзівы «фронт» гандлёвых пабудов, ці апавядае пра наступствы штотыднёвых суботніх боек мясцовых кавалераў, пасля якіх «ледзь не кожны панядзелак месцічовы сталер руліва латаў зейры парканавых прагалінаў у плоце». А ў самым цэнтры, побач з хатай, аўтобусны прыпынак. Запозненыя пасажыры, часта не маючы магчымасці ехаць далей, ішлі на агеньчык іхняе хаты, які свяціўся, бо настаўнік дапазна сядзеў за сталом, правяраючы вучнёўскія шыткі. І тады чуваць ужо звыклы стук у дзверы. Вось як раскручваецца нітка ўспамінаў. Кароткія накіды, штрыхі да патрэта героя, якія шмат гавораць пра яго характар, працавітасць, адданасць настаўніцкай працы, гасціннасць.

Такая цалкам літаратурная завязка — стук у дзверы. Той памятны стук, «дробненькі, прабачлівы, не стаў вялікай нечаканасцю», бо з'яўляўся гэты госьць даволі часта. Затое нечаканыя паводзіны таго, хто за дзвярыма. А там блізка сябра Васіля Жука, ягоны калега па сваткаўскай школе Мікола Пашкевіч, заўсёды жаданы, бо прыносіць ён у хату сябра дабрыню, шчырасць, бо аб'яднаныя яны адною вялікаю

справаю — служэнню беларушчыне, бо разам рыхтуюць, праводзяць цікавыя сустрэчы школьнікаў, ды і ўсіх месцічковаўцаў, з вядомымі асобамі, творцамі. Але ж вяртаемца да завязкі — стук у дзверы. Гаспадар, неспадзеўкі адарваўшыся ад абавязковае настаўніцкае працы, яшчэ не здолжны пераключыцца на іншую хвалю, зразумець, хто ж гэта прыйшоў і не заходзіць. Затое гаспадыня адразу скеміла, адчула. Ігар Жук не прамінае выпадку, каб выказаць глыбокую павагу да жанчыны, шанаванне яе душэўнай чуйнасці, зоркасці, сардэчнасці, што было характэрна яму ў высокай ступені: «Што ні кажы, а жанчыны, мабыць, маюць здольнасць матэрыю бачыць наскрозь — сэрцам бачыць».

Аўтар падкрэслівае самую вызначальную рысу ў вобліку героя — ягоную светланасць. Недарэмна ж гэта адзначана і Васілём Быкавым у прысвячэнні да «Абеліску». З'яўленне героя з позневечаровае цемры ўрачыстае, як праўдзівае прышэсце святла, і адначасна такое свайскае: «Дзверы расчыняюцца, і ў цёмным вечаровым прэме свеціцца на ўсю шыршыню двух радоў роўняных, як падагнаных адзін да аднаго зубоў, прыязная ўсмешка Міколы Пашкевіча», ад якое святлее ў хаце, ад якое святлее бацькаў твар.

І вось ужо сюжэтнае дзеянне распачынае свой рух: размовы, абмеркаванні, развагі, спадзевы, што будзе-такі ажыццёлены іх «супольны і самы запаветны творчы праект пад назваю «Быкаў». «Пісьменнік быў заўсёды прысутны сваёю творчасцю, аўтарытэтам мастацкае глыбіні і праўдзівасці ў хаце настаўніка, дзе існаваў праўдзівы «маральны культ Быкава»...

Ну вось, падаецца, з усімі пазнаемі, можна звяртацца не пасрэдна да быкаўскіх аўтографу. Напачатку быў зварот «Шаноўны Васіль Пятровіч!». Але перш, чым чытаць далей, трэба патлумачыць, чаму так неафіцыйна. Бо «ўзаемнае знаёмства іх, цёплае і прыязнае, трывала ўжо нямаля часу». Калі нямаля, то адкуль, калі дакладна пачалося? Са сваткаўскай школы. Ізноў патрэбна адхіліцца ад галоўнае лініі сюжэту, каб распавесці пра Сваткі, вёску «з дзіўнай — з адначасова прыміткам першароднай цнатлівасці і здаровага жартоўнага вясельнага дзейства — назвай». І не дзіва: зямля тут такая, тут узгаданы сам Максім Танк, Радзіма якога Пількаўшчына, адкуль да Сватак «ўсяго нічога: нават

камарык перамере і не стоміцца». Так напаяна аўтар духоўную прастору (вядомымі імёнамі, назвамі, вобразамі (нарачанскія сосны)), праз тое пашырае яе, звязвае ўсе ніткі ў адзіны клубок, каб нішто не страцілася.

А ў калектыве зайздросна творчым хто самы таленавіты, «прыгожы і жыцццялюбны, такі няўрымслівы і дзейсны» — Мікола Арсеневіч Пашкевіч! Хай сабе адно і застаўся ён «шкрабам», бо не імкнуўся ні да званняў, ні да кар'еры, бо згарэў вельмі рана, ды след пакінуў які яшчэ светлы.

Вобраз Міколы Пашкевіча свядома рамантызуецца, ідэалізуецца аўтарам. Ігар Жук дыскутуе з адсутным апанентам-скептыкам, даводзячы слушнасць такога падыходу, апелюючы да чагосьці больш значнага, чым практычнае, важнае, што можна разгледзець і пакратаць: «Хто сказаў, што рамантычная праўда — гэта не зусім праўда, што гэта недарэчны і непрактычны каляровы падман? Не так яно задумана Сусветам. Усё ж гэта праўда, ды яшчэ якая — узвышаная, спалняльная, гарачая. Як ад бліску знічкі, што толькі-толькі асляпляльна прамільгнула ў касмічнай цемні і тым разарвала яе непразбудоўную рухомую застыгласць. І цэлы космас, ужо зыначаны і ператвораны сляпучым росчыркам, вымушаны глядзець на тую вогненную знічку, дзівячыся яе смелай панадраццывальнай самаахвярнасці. Космас яшчэ доўга будзе трымцець і вагацца сваёй беспаветранай цёмнай глыбай і застываць няспешна, марудна, спакая — у чаканні новага агністага следу». Так, гэта Багдановічава паэтычная хваля кранула сваім усплескам роздум гарадзенскага творцы пра вечнае і імгненнае, пра жыццё і смерць. Бо жыць у Гародні і быць незалежным ад святла ягонае зоркі немагчыма. Адноўлення, наоў пераасэнсаваныя вобразы нашаніўскага класіка тут цалкам дарэчы: далей прачытаем мы надпіс на помніку сваткаўскага настаўніка, дасланы Васілём Жуком Васілю Быкаву:

*Мікола Арсеневіч
Пашкевіч
1936 — 1972
Светлы след будзе вечна жывы...*

Вяртаемца да роздому Ігара Жука. Жыць у літаратурнай прасторы ў значнай ступені больш, чым у штодзённасці, гэта адчуваць не толькі святло запаленых знічак, не толькі раскашаваць, сузіраючы іх красу і светласць, але і прадбачыць іх асляпляльны, няўмольны шлях у бездань. Калі патрабуюцца ахвяры, калі застаецца папалішча. Аўтар вядзе свой роздум далей, шырэй, глыбей — у гісторыю беларускай духоўнай культуры, якая «не вельмі раскваше выпадкамі шчаслівага завяршэння чалавечага лёсу. Хутчэй наадварот, беларуская ідэя надта ахвярапатрабавальная, пабудаваная часцей на ахвярадайнасці, чым на чаканай удзячнасці ад нашчадка». Апавядаючы пра такі ж перарваны на ўзлёце лёс Міколы Пашкевіча, Ігар Жук мае на ўвазе тысячы, тысячы прынесены на алтар беларушчыны жыццяў.

Тры быкаўскія аўтографы, вакол якіх круціцца дзейства, выглядаюць, на першы погляд, вельмі сціпла: некалькі сказаў пра прыезд-непрыезд, у апошнім пра адклад, які, як вядома, не йдзе ў лад, на нейкае няпэўнае «калі-небудзь у другі раз». Але гэта толькі на першы погляд. Бо

разумеў Васіль Пятровіч, як моцна заняты пісьменнік, як няпроста вырвацца. А за кароткімі фразамі выразна прасочвалася глыбокая павага да працы настаўніка, сяброўскага прыязнасці і шчырае шкадаванне, што ў тым маі прыехаць ну ніяк немагчыма.

Трэці ліст Быкава завяршае сюжэт непрыезду. Але ж прастора яшчэ не запоўнена цалкам. Бо калі шлях быў прадвызначаны, ён мусіць быць пройдзены. На пярэдні план выходзіць аўтар, каб паяднаць на тым шляху сваіх герояў. Відаць, гэта адзінае, што напісаў Ігар Жук пра Гародню. Зноў адыходзіць непасрэдна ад тэмы, каб была яна асэнсавана яшчэ глыбей, каб адчута была пранікнёна інтымная сувязь з горадам, які стаў лёсам. Нагадаўшы старажытную легенду пра развітанне закаханых, калі дзяўчына папрасіла юнака прыхінуцца да скалы, каб абмяляваць ягоны контур, аўтар праецыруе гэта на судакрананне са сваімі знакамі роднасці: «Мы і насамрэч часта прытуляемца да скалы сваёй памяці, адшукваючы надта значныя біяграфічныя крэскі-рыскі жыццёвай прасторы. І чым цяжэй на душы і чым далей крочам у жыццё, тым бліжэй хочацца быць да «малонка» з так дарагімі і блізкімі контурам».

А далей у жыццё, да самага апошняга моманту дадзена яму волю прайсці па Гародні, места, якое ніколі не пакіне абязкавым чалавека, што мае сэрца. Чуйнае да ўсяго прыгожага, здольнае адклікацца на радаснае і балючае, высокае і светлае, сэрца Ігара Жука было аддадзена Гародні. Тут ён ішоў па слядах тых, хто склаў гонар горада. І па слядах Васіля Быкава, зразумела ж, у першую чаргу: «Вось і я прыкінаюся да Гародні як да сваёй «скалы». Часта падлоўліваю сябе на думцы: Гродна — скрозь быкаўскае места. І ў гарадскі воблік узіраюся прысутнасцю Васіля Быкава: вась тут ён бываў, вась гэта ён бачыў, старыя гродзенскія клёны яшчэ чуюць рэха яго крокаў, а стромкія нёманскія берагі памятаюць бег яго шпаркай матарнай лодкі». Вось як — на ўвесь прасцяг — расплываюцца вектары яго духоўнага зроку. І ўвесь таксама! Бо там родная птаха, якая гэтым разам нагадвае пра Васіля Быкава: «І недзе ў высокім бялёса-бялхмарным паднеб'і яго жаўрук няўпільна снуе так знаёмую срэбную нітчку вітальнай песні. Дый паветра тут настоена на значнасці яго асобы. І на прыватным прызнанні Быкава, чутым у прыгожым і незлапымым дзяцінстве. Здаецца, усё ад таго ж Міколы Пашкевіча: той, хто ў Гародні не бываў, чагосяці беларускага не зразумеў і ў душы не прапусціў».

І ўрэшце, пра ўсё ж ажыццёлены той шлях: Гародня — Будслаў. Шматкроць ажыццёлены ім, сынам беларускага настаўніка Васіля Жука, які чакаў з Гародні Васіля Быкава: «І калі еду дадому, у Будслаў, я нібыта еду акурат тым шляхам, якім не спраўдзілася прайсці Васілю Быкаву. Тут самая даступная і самая зручная дарога, якая злучае мае дзве беларускія «скалы»: бацькоўскую, будслаўскую, і духоўную, гродзенскую. Па гэтым шляху несупынна вандруюць са мною і ўспаміны-згадкі — як запозненае далучэнне да лёсу адной няздзейсненай гарадзенска-будслаўскай гісторыі... А зараз я еду па ёй. Ад Быкава еду да Быкава».

...Бязмежны мой смутак, што няздзейсненымі засталіся кнігі памяці Ігара Жука. Таму, што не лёс.

Падарожжа для закаханых

Галіна ЛЮМАРАВА

*І ты загадай сынам Ізраіля,
і яны даставаць табе чысты
аліўкавы алей, выціснуты з
маслін, для асвячэння —
каб узносіць свячу.*

У Задзвінне прыйшла яўрэйская субота. Заўсёды такая жаданая, звычайная, здавалася б, у чарадзе іншых субот і кожны раз асаблівая і неспадзяваная ў сваім абліччы. Ледзь паспела развіднець у пятніцу, а па Пакроўскай ужо плыў водар рошчыны, замешанай на тонкай пшанічнай муцэ і сланечнікавым алеі. Гэты пах прыемна казытаў ноздры прадчуваннем свята для тых, хто ўжо паспеў прагнуцца, а спаўшым навяваў салодкія світанкавыя сны.

Сяляне з навакольных вёсак з самага ранку пацягнуліся на кірмаш са сваімі прыпасамі. Чаго толькі не было на прылаўках! Плэскалі хвастамі і хапалі шчэлепамі паветра толькі што выпягнутыя з рэчкі шчупакі. Іх вільготныя бакі адлівалі змрокам глыбокіх заток, у якіх сонечныя промні, прабіўшыся праз тоўшчу вады, разбіваюцца на жмені залатых манет. Гагаталі мажныя гусі, кудахталі куры, гандляры зазывалі купляць менавіта ў іх, расхвальваючы свой тавар хто як умеў. І цыбуля ў кожнага самая залатая, бурачок самы чырвоны і салодкі, а кроп самы свежы!

Яўрэі-крамнікі павыцягвалі тавар на вуліцу. Адчыніўшы вялікія дзекі, яны падымалі за хвасты велізарных салёных селядцоў, з носу якіх капаў чысты тлушч! Пераліваўся на сонцы залацісты канапляны алей, ад мядовых сотаў духмянымі хвалямі разыходзіўся водар лугавага квіцення. Уся гэтая раскоша крычала, заклікала: «Купляй, купляй!»

Аднак гандаль не пачынаўся. Яўрэйскія гаспадыні, прыйшоўшы на закуп прадуктаў да святочнага стала, з пагардай адварочваліся, пачуўшы ад гандляроў цану. Гандляры, у сваю чаргу, таксама не хацелі размаўляць з такімі нікчэмнымі пакупніцамі. Гэтае супрацьстаянне доўжылася даволі працяглы час; сонца паднялося ўжо высока, калі адзін з бакоў не вытрымаў і нарэшце «здаўся». Бо свой інтарэс быў у кожнага з іх: адзін хацеў распрадацца, а другі — паспець прыгатавацца да суботы. Раптам усё заварушылася, зрушылася з месца, закруцілася, і гэты вяцель гармідар скончыўся вельмі хутка. Толькі не для яўрэйскіх гаспадынь! Колькі ім яшчэ трэ было папрацаваць, каб сям'я магла сустрэць суботу належным чынам!

Гэта кожны дзень тыдня можна есці посны суп ці бацвінне, простую кашу і запіваць маляком. Суботняя ежа павінна прыносіць чалавеку радасць і задавальненне, а таму яе пры-

гатаванне — асаблівы рытуал, сакральнае дзеянне! Узяць, напрыклад, хоць таго самага шчупака, якога фаршыруюць яўрэйскія жанчыны. Нідзе вы не пакаштуеце такога смакоцця! Па асабліваму рэцэпту, з выкарыстаннем патаемных сакрэтаў, якія перадаюцца ў спадчыну ад маці да дачкі, гатуецца гэтая страва. Нават калі вам пашчасціць выведаць гэты рэцэпт, у вас не атрымаецца нічога, падобнага да яўрэйскага фаршыраванага шчупака! Бо трэ быць яўрэйскай жанчынай, выхаванай у духу бязмежнай адданасці сям'і і прыхільнасці каштоўнасцям яўрэйства, каб паспець прыгатаваць столькі смачнай ежы на сённяшні і заўтрашні дзень. Заўтра нельга будзе вады са студні прынесці, не кажучы ўжо пра тое, каб запаліць агонь! Божа барані! Усё павінна быць прыгатавана сёння да захаду сонца! І гэта будзе зроблена абавязкова, нягледзячы ні на што. З самага маленства яўрэйскую дзяўчынку рыхтуюць да ролі вернай жонкі, адданай маці і сапраўднай гаспадыні дома. Сціпла і непрыкметна вядзе яна сваю спрадвечную жаночую справу, з'ўляючыся тым стрыжнем, на якім трымаецца спакой яўрэйскага дома. Аднак яна ў адзін момант ператвараецца ў раз'юшаную львіцу, варта толькі небяспецы наблізіцца да ейнага ганка! Гора таму, хто асмеліцца стаць на яе шляху! Усе перашкоды знішчыць, свет пераверне дагары нагамі, а мір і шчасце сям'і зберажэ...

Сонца яшчэ толькі-толькі завалілася за другую спічастую вежу касцёла святой Барбары, а ўжо ўсё гатова да свята! Пакладзены на чысты абрус і пакрыты святочнай сурвэткай суботнія румяныя хлябы. У залацістым сцюдні застылі апетытныя кавалкі шчупака, упрыгожаныя шасцікутнічкамі морквы. Прэе ў печы жоўта-ружовы цымас. Прыгожымі шасцікутнічкі зоркамі выкладзены на талерках паштэты. У дададак яны прысыпаны расцярушаным жаўткам, што прыдае ім на рэдкасць вабны від. Заканчаюцца апошнія прыгатаванні, гаспадыні запальваюць свечы, мужчыны адпраўляюцца на вячэрняе багаслужэнне. «Царыца» ўступіла ў свае правы.

Добрай суботы, людзі! Радуйцеся свабодзе, спакою, збавенню ад цяжкай працы. Гэты дзень дадзены вам дзеля таго, каб падняць вочы ад паўсядзённага клопату і ўгледзецца ў неба! Каб узнесці ўдзячнасць таму, хто падараваў вам вялікую каштоўнасць яўрэйскага жыцця — суботу.

Калі прыпынены ўсялякія дзеянні, чужыя натуральнаму парадку рэчаў, з асаблівай выразнасцю праступае прысутнасць боскай існасці ў нашым свеце. Трапеча душа, знямеўшы ад усведамлення бясконцай дасканаласці ўсявышняга, стварыўшага свет, і самі па сабе рдзяцца малітвы таму, хто над усім.

Наперадзе цэлы дзень спакою, адпачынку, шчасця! Можна спяваць, весяліцца, гуляць у розныя гульні, чытаць святую

Марк Шагал. Над горадам

кнігу, а можна проста ляжаць у куту сада пад старой яблыняй і, назіраючы за павольным рухам белых пушыстых аблокаў у небе, марыць, марыць...

Адна толькі душа не можа знайсці спакою. Гэта душа Марка. Чаму ён не можа знайсці сабе месца, куды імкнецца, чаго хоча? Пакінуўшы бацькоўскую хату, куды ён імчыцца, нягледзячы на ўсе забароны суботняга дня? Не спячайцеся яго судзіць! Закаханая існуюць у іншым свеце! Там не дзейнічаюць законы нашага свету, фізічныя законы. Там няма звычайнай прасторы, існуючай у трох вымярэннях, часу як меры змен, чалавечай асобы як акрэсленай індывідуальнасці. І ўсе спробы апісаць гэты свет і тое, што ў ім адбываецца, непазбежна натыкаюцца на абмежаваны магчымасці нашых органаў успрымання — любая сістэма вобразоў фізічнай рэальнасці аказваецца неадпаведнай. Таму ляцяць на ягоных карцінах козы, дзяды з кійкамі і крылатыя немаўляты, хоць так быццам і не бывае. Таму ён тут, каля знаёмага дома на Смаленскай, бо субота без Бэлы не можа быць шчаслівай, як яна павінна быць. Немагчыма сказаць: ляцеў ён, ці бег, проста ён хацеў тут быць, і ён тут.

Яна ўжо чакае яго, выглядваючы з акна. Убачыўшы на павароце знаёмую постаць, лёгка збягае па высокіх прыступках на вуліцу, і вось яны разам. З гэтага моманту ён бачыць толькі яе, а яна яго. Ён ловіць поглядам кожны рух — ці то зграбнае нахіленне мілай галоўкі, ці ўсмешку, звернутую да яго, ці ўзмах тонкай рукі. Узяўшыся за рукі, яны ідуць па вуліцы да кірмаша і далей па Гразнай, налева ўніз, да скрыжавання з Трэцкай лініяй. З зайздасцю глядзіць услед гэтай прыгожай пары стары пескавацінскі рэзнік Шлёма, паклаўшы напрацаваныя за ўчарашні дзень рукі на веснічкі. Як хутка ляціць час і знікае маладосць! Здаецца, яшчэ ўчора сам быў гэтакім жа маладым і прыгожым, а сёння ўжо ўсёй

істотай адчувае цяжар пражытых гадоў. Дзве суседкі, што выйшлі пасядзець на лаўцы, з вялікім задавальненнем пачынаюць абгаворваць сучасную моладзь, якая перастала шанаваць старэйшых і нават у суботу нясецца некуды на злом галавы.

Дзіўныя людзі! Яны не ведаюць, што свет закаханых — гэта свет анёлаў! Не спатыкнецца маленькая ножка ў французскім пантофліку аб каменне брукаванкі Смаленскай і не ўвядзе ў зыбучым пяску Трэцкай лініі, таму што яе ахоўвае анёл, якога стварыла каханне.

Праз імгненне Марк і Бэла ўжо на высокіх пагорках. Ён хоча паказаць ёй горад, які малое. І як не асвяціць суботу з каханай келіхам віна!

«Блаславен ты, госпад, Бог наш, валадар сусвету, што стварыў плод вінаграднай лазы!»

Келіх, пераходзячы з рук у рукі, цудоўным чынам ператварае наваколле ў чароўны свет. Якая незвычайная асалода — адпіць з таго краечку, які беражэ дотык каханых вуснаў! Вялікай каштоўнасцю неймаверна тонкай працы ляжыць перад імі горад. Яны пазнаюць знаёмыя вуліцы, цэрквы, синагогі, такія маленькія цяпер, зусім лячэныя! Вунь там яны жывуць, а там некалі вучылася яна, а там будынак мастацкай школы! Усё знаёмае, блізкае, роднае. Хочацца ўзяць усё гэта ў абдымкі і прыціснуць да грудзей.

Шырока раскінуўшы рукі, Бэла так імкліва ляціць з пагорка, што Марк ледзь паспявае падхапіць яе. На нейкае імгненне яму здаецца, быццам яна птушкай узлятае ў неба і ляціць над горадам! Гэты прывід урэзанаецца ў сэрца назаўсёды. Так і ляціць з тае пары над нашым горадам Бэла, каханая Марка, сімвал вечнага кахання...

Амаль сто гадоў мінула з таго часу! Даўно няма тых людзей і таго горада. Трагічны лёс наклаў свой адбітак на ягонае аблічча:

зніклі велічныя будынкі храмаў, змяніліся назвы вуліц, брукавання і пясчаныя дарогі заслаў асфальт. Аднак як на старым, пакрытым зморшчынамі твары чалавека няўлоўна праступаюць рысы таго, кім ён быў у маладосці, так і абрыс горада, ягоны дух, застаецца ранейшым. Кожны, хто хоча, можа пабачыць яго. Гэта вельмі проста: ісці ў канец Трэцкай лініі; яе назва не змянілася. Вуліца ўпіраецца сёння ў яўрэйскія могілкі, якія вельмі разрасліся з тых часоў. Можна гадзінамі блукаць сярод старых пахаванняў, дзівіцца на незвычайныя формы магільных помнікаў, углядацца ў таямнічыя знакі старажытнага алфавіта. Пад дзівоўнымі помнікамі ў выглядзе разгорнутай кнігі з тымі ж самымі таямнічымі літарамі ці ў выглядзе абсечанага камля дрэва пакоіцца прах людзей, што жылі некалі ў нашым горадзе, былі ягонай неад'емнай часткай, радаваліся і гаравалі, калі і ненавідзелі. Бярозы і клёны няспынна шапочуць памінальную малітву — кадыш — тым, хто знайшоў тут вечны спакой.

Калі вы збочыце крыху ўправа ад могілак, то адразу апынецеся на тых самых узгорках. Нават козы, нашчадкі тых коз, што маляваў Марк, па-ранейшаму пасвяцца тут. Падыміцеся наверх, і вы ўбачыце горад Бэлы і Марка, наш горад! Толькі з гэтага месца можна ўбачыць усё менавіта так. Горад ляжыць перад вамі як жывая істота, прыгожая і быццам абыякавая да ўсяго, што па-за ёй, існуючая па сваіх складаных законах. Угледзеўшыся ў яго з вышыні, вы адчуеце нейкую ўнутраную сувязь паміж сабой, горадам, падзеямі, што даўно адышлі ў мінулае, адчуеце сябе часцінкай цэлага, але не той церушынкай, што матляецца па свеце і пераносіцца ўсімі бурамі. Не! Вы адчуеце сябе адзінай часцінкай сусвету, якая надзелена свабодай волі, а таму можа дзейнічаць супраць фізічных законаў.

Вы раскідваеце рукі і ляціце...

Анатоль ІВАШЧАНКА

41-е лета

Расты, борода, расты...
БГ

Пракрочвае міма мяне
сорак першае лета.
З-за плоту даносяцца спевы
безгалосых манкуртаў.
І вось мае крылы і воск,
а вось мая клетка.
Пад спеў гэты курчацца рэшткі
Летава, Цоя і Курта.

Гадую сваю бараду-бараду-бараду
ад дубару,
рудую сваю бараду
гадую.
Струну нацягну,
выйду з ступару і
прарасу сярод флуду.
Збудую сцяну,
дацягнуся да тых,
хто ў вежы жыве і не ве-
дае гэтага бруду.

Крочаць-крочаць паўз мае сны
партызанкі вясны
прадвесцем вайны.
Крочаць сляпыя кентаўры з гітарамі,
рок-дыназаўры. Прабоіны ў аўры.
Хочуць сурочыць,
сусед караочыць,
як тут пераночыць
да заўтра?!
Вось мае крылы і воск,
малітва і вось –
пагарда.

Гадую...

Пяшчота

Ахіне
ад любое бяды,
абароніць,
суцешыць,
загоіць.
Праз заслоны,
Замкі,
праз глухія муры
даляціць яе шэпт,
яе голас.

Уратуе,
схавае,
закрые сабой,
захіне у абдоймы,
атуліць
сваіх дзетак-каточкаў

самотнай парой.
Залатая.
Святая.
Матуля.

***
А дзесьці па вуліцах ходзяць звяры.

Сядаюць у транспарт,
стаяць у корках,
мочацца ў грамадскіх прыбіральнях,
заходзяць у кавярні,
забіраюць дзетак з садкоў...

Мы верым:
звяроў чакае суд.
Мы ведаем:
іх чакае люстрацыя.
Прынамсі, нябесная.
Нябесная – дакладна.

Ведаем. Верым.
Чакаем.

***
Хочуць яны, каб мы з'ехалі ўсе.
І засталася голая выспа.
Вось заживуць тады ў ішчасці й красе!
Без экстрэмільму ды катаклізмаў.

Будуць араць, будаваць, праслаўляць
лад свой свяшчэнны, адзіна праўдзівы.
Без бчбесаў ды змагар'я,
only hardcore, толькі жоўтыя слівы.

Эх, пабудуюць, засеюць, праславіць
хлопцы-красаўцы, хлопцы-малойцы.
Эх, заживуць! Эх, заспяваюць!
Будзем глядзець з-за бугра
і зайздросціць.

Незакончанае трыванне

Трываем.
І ў трыванні гэтым мы адзіныя.
Трываем
бацькоў, выхавацелек-
настаўнікаў-прэпадаў,
начальнікаў-самадураў,
мужоў і жонак...
Хацеў быў дадаць «і сябе»,
але не буду, падрэ.
Трываем,
і трыванне нашае ахвярнае.
Верым,
што цярплінасць і пакорлівасць сёння
падораць нам супакой у далейшым.
І чым болей трываем,
тым болей кішачак сваіх
накручваем на кола сансары.
У выніку Шэрлак
так і не кідае паліць,
а мы без паяльніка ў дупе
ўжо не можам.

***
згубленыя ключы
калі?
сэрца-ківач
сэрца-вязніца
людзі чужыя
як ты чужы
сніцца
паэт-чужаніца

страты
паразы
па-за і па-над
разам
святар і бажніца
вязень і блазан
бывай
вартавы
разам
званар і званица
...

26 жніўня 2021

палонным

не зламаныя і не зломленыя
як бы нелюдзі ні люцелі
ваши нары і хаты намоленыя
ваши шнары стыгматы на целе

спатыкнецца голас аб вырак ды
у паглядах не будзе жаху

не пабачаць спагады вырадкі
калі іх павядуць на плаху

***
У менскім гатэлі «Мінск» –
шырачэзныя лесвічныя пралёты.
Вось цікава,
ці прыходзіла ў галаву таму,
хто вынайшаў выраз

«лесвічны пралёт»,
асацыяцыя з апошнім
палётам паэта?

Таксама цікава,
ці прыходзіла ў галаву
адказнага
за грамадскую бяспеку
менскага гатэля «Мінск»
аналогія з маскоўскім
гатэлем «Масква»,
калі ён развешваў сеткі-гамакі
між лесвічнымі пралётамі?..
Менскі гатэль «Мінск» –
ідэальнае месца
для правядзення
паэтычных фестываляў.

14.02.2020

***
неда-
сканалы
верш

***
горад замазаных сцен
горад забаненых слоў
горад замкнёных вачэй
горад зашытых ратоў
горад замазаных слоў
горад замкнёных ратоў
горад забаненых сцен
ты не чакай
перамен

***
Ірэне Ганецкай

Перахрысці канверт,
перахрысці скрыню.
Ён даляціць, павер,
не прападзе, не згіне.

Нават калі слама
зноў агарнула душы.
Нават калі свалата
цісне, трушчыць і душыць.

Ён даляціць, павер,
паўз замкі і праз крэты.
Паўз бетонны бар'ер.
Паўз драты й казематы.

Ў Полацк і Магілёў,
ў Жодзіна, Гомлю, Ветку,
ў Воршу, Гародню, Шклоў –
з волі чаканая вестка.

У скляпенні тугі,
у адсёкі надзеі...
Праз сівья снягі.
Праз парсекі завеі...

Вейна, Бабруйск, Ваўкавыск,
Берасце ды Наваградак.
Горкі, Мазыр, Дзяржынск,
Віцьба й Пішчалаўскі замак...

Сэрцам перахрысці
і пакладзі ў скрыню.
Покуль ляцяць лісты,
не прападем,
ня згінем.

***
Мова – мая ахова.
Мова мая – мой Сцяг.
Мова мая – мой Гонар.
Мова мая – мой Шлях.
Мова мая – зброя.
Мова – мая вайна.
Мова мая – мроя.
Мова – мая віна.
Мова мая – шанец.
Мова – стрэл ва ўпор.
Мова – таемны ружанец.
Мова – дзядзька Рыгор.
Мова – мая малітва.
Мова мая – таўро.
Мова – няспынная бітва.
Бітва са злом.
На злом...
Мову маю
пад канвоем –
ў жоўтыя пясочак,
ў расстрэльны роў.
Мова
пад ботам маёра.
Меты на карках
маркерам карнікаў.
Меты на целах
ад ног гапароў...
Мова мая – вызваленне
з карцара, з клеткі, са змроку, з турмы.
Разам
падняцца з каляняў.
Разам
чакаць пераменаў.
Мова мая – Мы.

Фота bookmarin.com

Называй маё цела

Артур КАМАРОЎСКИ

Называй маё цела

даставаць гэтую крохкаць
класці побач з бразільскім імем на шалі
хто пераважыць — няхай цела маё
суцяшае
няхай дорыць яму коды і ўзоры
далёкіх галактык
дзе ні крохкаці, ні найменняў
толькі зорнага дыхання дотык
няхай лепіць яму сутнасць
аблічча й абрысы
адной неадрыўнай міжгалактычнай
рыскай
пазбавіць выразных мужчынскіх
жаночых адзінак
каб выляпіць самасць, такую
вялікую й дзіўную як
нешта па-за геаграфіяй,
часам
і скуру маёй манускрыпты
як вечнасць і ты.

***

Васілісе Палянінай

няўрымслівае жоўтае цельца,
гарэза-каза,
там дзе лес прыхарошвае твар
і гуліць драбязя
скрыжаванае веце
расчэсвае нам валасы
і выходзяць чужыя звары
называй дары.
варажы на атожылках нашых цел
каб рубін вераб'ём на руку ўзляцеў
каб пад скураю скура была
бірузой,
каб гулялі з казой.

***

называй маё цела,
перабірай слізкія літары ў роце.
самыя горкія — выбірай,
ратуй.
безназоўнае — пакідай на самоце.
яно ўзідзе аднойчы
гаваркою ракою зялёных туй.
называй маё цела —
яно будзе выходзіць з ценю
вечназялёных дрэваў,
усіх гарадоў,
каб радзімкі свае й рабацінне
аддаць
сляпому зіхценню,
невьмоўнаму — кроў.
называй маё цела
самым белым і верным словам,
самай крохкай і вечнай
з усіх скульптур.
яно будзе чакаць на твой голас
пад аховай алькова,
мой нур

***

мова майго языка —
неспазнаная рэч у сабе
невядома пльнь
(плысці ёй да вытоку
глытаць
даўкія гукі й літары)
збіраць пад падушку
палын
ад запазычанняў
запальваць і-маякі
апострафы-літары
гаварыць
значыць быць па-за мовай
навідавоку

аддаць яе пад ахову
самой сабе
ці жывое зямлі
што навокал
бывае яна брыняе вадою
а тая цурчыць
праз сляпыя адтуліны
і нараджае словы
такія
што мне
ніколі не прыручыць

***

малое і лёгкае
нібы расытаць соль
прастает ўва мне
растком
і даверлівым стукам
паміж сэрцам і лёгкімі
вось
вашая столь
канапа і ручнікі
і раўчкі маіх рук
брыняць вадою
і гукам
расплываюцца хто куды
выпускаюць свае целаходы
і тыя вязуць
гаваркіх пасажыраў
на выспы і астравы
яны выбіраюць
наўмысна
хады й пераходы
брасам ці бродам
ад вады
да бяссоннай травы
каб пасля падглядаць
за святлом
у нябачную шчыліну неба
запамінаць
яго зрухі і крокі
ад вытокаў і пылу
да крохкага паднябення
і ўрадлівага глеба
майго языка
адчыніць ім дзверы
і дасць збавенне.

анігіляцыя

дзяцел
чысціць бліскучыя пёркі
цэліцца дзюбай у цела
цела спіць
галавою ў напрамку Нью-Ёрка
цела мкнецца застацца цэлым
пад прыцэлам
зямлі і джала
цела пецціць штосьці ўнутры
жывое
цела — джа
лабірынт непразных венаў
і цяпла сувой
дзяцел цвельць
цнатлівае цела часам
адзінотаю цэнтрал-парка
цела спіць

Фота arte1.ru

пакуль дзяцел у кіпцюрах трымае
спадкаемцу mersa i sarsa.

***

прачынаешся, намацаваеш цела.
на прасціне, нібы на вайне, усё проста.
працягваюць веце праз вокны дрэвы,
пераскокваюць міны ўзросту.
прасцяг сцерагуць невядомыя птушкі,
прасейваюць сонца спевам
цела балела пакуль сядома
не выйшла за дзверы залевай.
гарачыя кроплі цалуюць сцёжны
выводзяць на скуру знакі
спявай жа, цела, пакуль насенне
не ператворыцца ў макі.
пасееш семя што цягам часу
засцеле поле абрусам
і дзяцел сцішыцца ў веці дрэваў,
і жук пагайдае вусам.

***

хтосьці кемлівы
звыклы да фільмаў з субтытрамі
расчытае фірмовыя знакі скуру
цела
што хавае сябе за фільтрамі
спецэфектамі і тэкстурамі
прачынаешся
падываеш дзень-ноч фіранкі
запіваеш кефірам сненні
фонам —
Колтрэйн і Фіцджэральд.
тыя ж ранкі,
той жа скуру фасон і адзення.
за вакном
вецер дзьме ў раты фарынгіт
падае форт мой пад воплескі
зрыфмуеш
з нотаю фа вечны біт
фортэ і сонца водбліскі.

***

узyscy над сабой,
як горы ўзыходзяць над морам.
вымераць цела мераю вышыні.
вылетаць вечнасць
паветраных калідораў,
вымавіць ціш.
ні
рукі мае,
ні словы,
не знаюць, як абняць сябе,
зрыфмаваць.
дзесьці глыбока пад скураю —
сховы,
ды што з іх узяць.
выйсці з сябе
нябачнай эдэмскай ракою.
толькі такою,
каб рыбы маглі гаварыць.
«бачыш — Эдэм», —
кажу свайму целу, каб супакоіць.
нічога, нічога.
удыхаю ў поры святло,
злізваю соль.
апранайся,
хадзем.

Фота wallpapercraft

***

пакажы мне мяне
паглядзі на мяне вачмі
незнаёмага гнуткага вадкага цела
дзе няўлоўным святлом
нібы сокам дрэў і зямлі
запаўняецца тонкасць вен.
цэлы свет не бясконцаць
а толькі імкненне рук
гэтых пальцаў
гістэрычны працяг ды імкненне
яны кажуць
чапляй паліто на крук
яны кажуць
насалоджвайся гэтым імгненнем
бо ўсё
нават мова за даланей
гэта
штосьці паміж табою знутры
і табою звонку
паглядзі на мяне мною.
твае рукі —
мая вендэта
таму
няхай ірвецца дзе тонка

***

адну ненавіджу
другую люблю
абедзьве — я

***

гэта не я сяджу на балконе
восеньскай спёкай,
а зямля ляжыць на зямлі —
сыходзяцца вернасць лініі
і вераломства кола.
гэта мяне змялі,
нібы прах і пыл.

у кішэні Сусвету лёгка
забыць на мову, не варушыцца,
не дыхаць,

адным мурашам вядома,
што гэта не я сяджу на балконе
восеньскай спёкай.

ды што з таго і таму,
хто каменнем гуляе ў косці
і не знае паразы,
хто страла і рука.

карані — гэта неба імклівых зорак
ці нябачных уцёкаў.

за пулянай зямлёю, не той,
што ляжыць на зямлі, —
паркан.

бачыш, гэта не я сяджу на балконе
восеньскай спёкай,

бо самлелыя яблыкі падаюць
на зямлю і на плечы,
становяцца лініямі і адкрываюць вочы.
таму, што, замкнутыя колам высока,
не маглі перакладаць

з збычнай на чалавечую.

увечары мне быць далёка,
а цяпер — выбіраць завушніцы.
ведай: гэта не я сяджу на балконе
восеньскай спёкай,

бо даўно ўжо падаю ніцма.
зрэшты, магу памыліцца.
бо далягляд,

пазбаўлены імені, становіцца змрокам.
таму застаюся на месцы,
і зямля ляжыць, як ляжала —
ні кроку назад.

гэта не я гляджу на мой горад,
мой сад.
гэта не я сяджу на балконе
восеньскай спёкай.

Сяргей БЕЛЯР

Насценгазета

Фантастычнае апавяданне

Начальнік цэха па вытворчасці лямпаў агульнага прызначэння Юрый Дзягіль імкнуўся мець зносіны з падпарадкаванай яму майстаркай Марынай Тупіла дыстанцыйна, паколькі любое рандэву ў цэх №1 непазбежна заканчвалася для начальніка цэха сустрэчай з фельчарам-практолагам Таблеткіным. Але выбару не мелася: старшая майстарка Ленка Фаціма сышла ў адпачынак, а другі майстар Паша Баран быў на бальнічным: няўдалая спроба адкрыць з бадунна «палтарашку» цёмнага піва завершылася вывіхам пальцаў на абедзвюх руках і нагах. Да Тупіла было не датэлефанавацца: калі майстарка бралася знішчаць набытыя ў заводскім буфэце шакалад, печыва, пасцілу, зефір, марозіва, абаранкі, чыпсы, булчакі, курагу, кукурузныя палачкі і яшчэ сорак чатыры найменні каларыйных прадуктаў, увесь свет для яе пераставаў існаваць.

І на гэты раз Тупіла аказалася вернай сабе: Дзягіль — для пазбягання траўмавання — апрануты ў шлем амерыканскіх футбалістаў, тры целагрэйкі, у азбеставыя штаны і дзве пары валёнак атрымаў падлы ўдар у спіну, параўнальны са штуршком лакаматыва, які нясецца на ўсіх парах. Начальнік цэха, збіваючы перасоўныя перагародкі і крышачы бетонныя апорныя слупы, праляцеў з паўсотні метраў і ўрэзаўся ў пагрузчык. Пацярпелі абодва: толькі што адрамантаваны «ТСМ» адправіўся на новы капітальны рамонт, а Дзягіль трапіў у чэпкія лапы Таблеткіна, які развешваў па цэху плакаты з рэкламай анальгінавых БАДаў.

— Не хвалойцеся, Юрый Гетманавіч, я вярну вас у строй! — паабяцаў фельчар-практолаг. — Анальгін нават мёртвага падніме!

Адказ начальніка цэха патануў у грукаце будаўнічых рыштыванняў, якія абваліліся (на іх у спробе даць тлумачэнні наляцела Тупіла). На Дзягіля плюхнула алейнай фарбай адразу з трох бочак. А потым яшчэ шчодро абсыпала недакуркамі з гаўбічнай снараднай гільзы, прыстасаванай грэмлінамі-маларамі пад пельніцу.

Фельчар-практолаг зразумеў мыканне начальніка цэха правільна: трымаючы майстра на адлегласці з дапамогай пажарнага багра, агучыў прычыну візіту Дзягіля:

— Трэба выпусціць насценгазету з артыкуламі пра дасягненні нашага завода. Толькі і выключна лепшае.

— Чаму я? — параненым тыранзаўрам зараўла Тупіла, і начальніка цэха паліло памётам: у сувязі з адсутнасцю на даху цэха шклення перакрыцці аблюбовалі галубы і вароны.

Сіл, каб адказаць, у Дзягіля ўжо не засталася. Грузчыкі Халк, Мікіта Кажамыя, Самсон і Хелбой выламалі ў кабінэце майстроў дзверы і выкарысталі іх у якасці насілак.

Тупіла працаваць не любіла і не ўмела, аднак страціць сінекуру, на якую яе ўладкаваў далёкі сваяк за мех бульбы і паўпуду палядввіцы, не хацела. Таму, вярнуўшыся ў кабінет, у працэсе жорсткай расправы з пяцікілаграмовым вядром пламбіру, задумалася пра тое, як выкруціцца. І, як дваццаць шэсць намеснікаў дырэктара, сто шэсцьдзесят два ідэолагі, тры камандзіры прафсаюза, намеснік Дзягіля Аляксандр Таўсталобік,

дваццаць цэховых напачаткаў і дзесяць прамысловых паказальнікаў не прыдумала нічога лепшага, каб перадачыць заданне звычайным рабачыям. Выбар майстаркі ўпаў на японскага робата Разумніка — у свой час электралямпы завод хацела выкупіць транснацыянальная карпарацыя «Плазменная сакура Ltd.» для выпуску суперсучасных лямпаў.

Вясёлкавыя планы японцаў сутыкнуліся з бязлітаснай рэальнасцю: танней было пабудаваць сто пяцьдзесят новых заводаў з нуля, чым мадэрнізаваць прадпрыемства, якое працавала на абсталяванні, атрыманым па рэпарацыях з Германіі пасля заканчэння 1-й Сусветнай вайны.

Японцы з'ехалі, а Разумнік застаўся. Квантавы мозг аказаўся незапатрабаваным: у адпаведнасці з палітыкай развіцця рэспубліканскай эканомікі на сорак пяць гадоў на электралямповым заводзе больш цаніліся тыя, хто мог без перадыху махаць кувалдай — толькі так і рамантавалі лініі, для сілкавання якіх павабалася сукупная энергія шасці супермагутных АЭС.

Не спыняючы перамовіцаў трохкілаграмовы кавалак халвы, Тупіла паставіла перад робатам баявую задачу:

— Да сямнаццаці нуль-нуль, гэта значыць да чатырох гадзін дня, насценгазета павінна вісець на сцяне! Не зробіш — звольню!

Выканаўчаму роботу толькі і заставалася, што кіўнуць: да любові справы Разумнік падыходзіў з усёй адказнасцю. Як інакш? Пospех любой дзяржавы складаецца з якаснай працы кожнага яе грамадзяніна.

— Уперад і з песняй! — наказала роботу майстарка і вярнулася да шафападобнай скрынкі з заварным печывам.

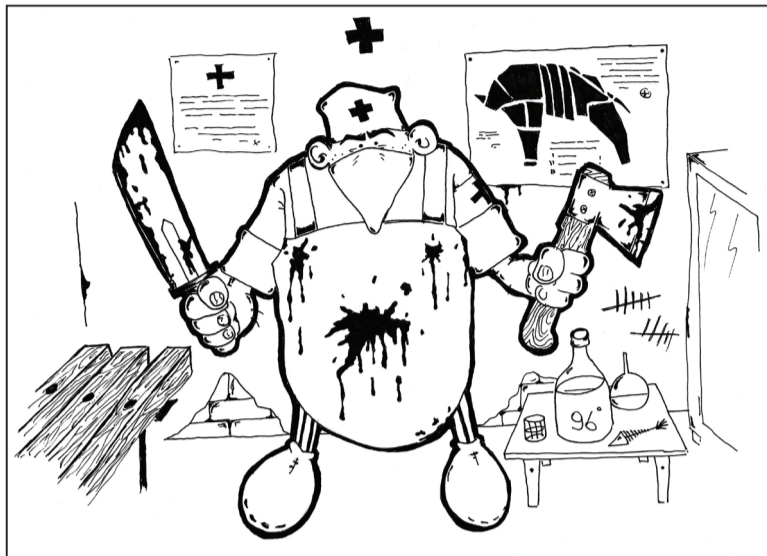
Якую менавіта песню патрабавалася выконваць, указанняў не было. І робат звярнуўся да хайку ўласнага сачынення.

— *Жыццё сваё аддаў
заводу лямпаваму
робат ніпонскі.*

Першае, што трапілася на вочы роботу, была вытворчая лінія, якая доўгі час знаходзілася ва ўжыванні, набытая заводам за валюту ў рамках дзяржаўнай праграмы па мадэрнізацыі. Па ўсіх дакументах лінія праходзіла як новая, хоць на мытні, не разабраўшыся, хацелі нават адправіць груз наўпрост у нарыхтоўчы пункт металалому. У двары лінія чакала сваёй пары ўжо дваццаць тры гады і штодня губляла ў вазе яшчэ і па вернасці завадчан спрадчэнай савецкай традыцыі «зкамундзівання».

Гледзячы на кучу прайграўшага іржы металу, Разумнік стаў перад дyleмай: як напісаць добрае аб дрэнным?.. На шчасце, у гэты момант міма праходзіла ўлюбёнец завода парася Сан Саных з томікам Гегеля пад пахай.

— Разумнік, чаго тырчыш пасярод цэха як тэлеграфны слуп? Падвіснуў, ці што?.. Зараз дапамагу. Ты толькі скажы, дзе ў цябе кнопка перазагрузкі.

— Мне дадзена каманда выпусціць насценгазету з хвалебнымі артыкуламі пра наш любімы завод.

— Хвалебныя? — фыркнула парася. — Аб нашым, адным з апошніх працаздольных, заводзе?.. Каб хоць да вечара ўсё не развалілася. Пяць хвілін назад пласт тынкоўкі паддон з кітайскай колбай раздушыў.

— Марына Мікалаеўна запусціла пратакол абавязковага выканання пад пагрозай майго выключэння са штата.

— Тупіла дай волю, дык яна ўсіх, хто з яе смяецца, звольніла б. А гэта — увесь без выключэння завод: ад пустой шпулькі ад прыпоа і то карысці больш, чым ад яе... Разганяй працэсар — я дапамагу.

— どうもありがとうございます, Сан Саных.

— Людзі, а таксама свінні і робы, павінны дапамагаць адзін аднаму, таму што без узаемнай дапамогі цывілізацыя ніколі не адбылася б... Запісвай. «Мадэрнізацыя прамысловасці Рэспублікі для народа рухаецца да сусветнага эканамічнага дамінавання сямімільнымі крокамі».

— ? — асалапеў робат. Ад ліній перыядычна нешта адвальвалася, і іх даводзілася рамантаваць, выкарыстоўваючы золата, плаціну, срэбра, пластылін, медзь, дошкі, клейкую стужку і нервы.

— Пішы: «Робочыя паспяхова асвойваюць новую тэхніку і абсталяванне».

— А ад праграмнага забеспячэння навошта тады пазбавіліся? — нагадаў робат. Наладчыкі наляцелі на лінію з лямпамі, кавадламі і «балгаркамі» як на ненавіснага ворага: для працы на камп'ютары патрабавалася веданне мовы патэнцыяльнага праціўніка і асноў матэматыкі. А яе ў школе даўным-даўно змянілі ўрокамі ПВП.

— Пра «брытву Акама» ўстаў, — парайла парася. — І з Ляўшуню нашых мудакаў... м... нашых работнікаў параўнай. Накшталь рацыяналізатарская прапанова знайшла разуменне ў заводскага начальства. І дазволіла шматкроць павялічыць прадукцыйнасць рабска... самаадданай высокаплатнай працы. І каляровую фатаграфію Плана зрабі.

— Там жа ўсе лічы... э... патрабуюць грунтоўнай карэкціроўкі. У бок татальнага змянення.

— У Рэспубліцы для народа многае патрабуе глыбокага перасэнсавання, — цяжка ўздыхнула парася. — Таму што цягне каменем на дно, калі расці трэба... Пішы, што кажу — усё роўна нішто з аблвыканкама чытаць тваю насценгазету не будзе — для галачкі робіцца. Нешта нахшталь робат.

Робат кіўком прызнаў тое, што да выніковых паказчыкаў у Рэспубліцы для народа стаўленне было асаблівым: Лічбе прыносілі хваляць і хваліліся ёю мацней, чым лаўрэат — Нобелеўскай прэміяй. Аднак насуперак марксісцкай аксіёме, да гэтага часу шанаванай у Рэспубліцы для народа, колькасць ніяк не жадала пераходзіць у якасць.

— Вось-на, які ты-на Разумнік-на, калі-на, простых рэчаў-на, зразумець не можаш-на? — здзіўляўся наладчык Віннік. — Мне плацяць-на за «Колькі», а не за «Як». На. Зразумеў-на нарэшце-на пасля столькіх гадоў-на на заводзе-на?

— Гэта ж абавязкова прывядзе да падзення і без таго невысокай якасці прадукцыі, — з болям вымавіў робат.

— Ну і хер-на на яе-на. Галоўнае-на, каб зарплату-на своечасова плацілі-на. І мозг не трахалі-на.

Не было нічога здзіўнага ў тым, што пры падобных адносінах да працы брак з цэха №1 вывозілі бартавымі БелАЗамі: рэдка якая лямпа гарэла даўжэй за гадзіну.

— Пішы так: «Прадукцыя завода карыстаецца шырокім попытам ва ўсім свеце», — дала ўказанне парася. — Удакладні «ва ўсім прагрэсіўным свеце». А то амерыканцы, азіяты і еўрапейцы з аўстралійцамі асабліва не гараць жаданнем браць. Іх ГОСТам не адпавядае. А наша, рэспубліканскае, амаль усё без выключэння не адпавядае.

Фанерны стэнд, які дэманстраваў няўхільны шлях росту выпускаемай прадукцыі, вісеў на анкерных балтах ля ўвахода ў цэх дакладна пад дзіркай у даху: заводская будаўнічая брыгада, набраная з трояў, проста перацягвала руберойд, пластыкавую плёнку і шыфер з месца на месца, падпарадкоўваючыся змене сезонаў. У гэтым годзе ў якасці дадатковага ізалявальнага матэрыялу вырашылі выкарыстаць газеты: «Чырвоная Бульбарусія» друкавалася вялізнымі накладамі.

— Не вытрымаюць, — панакаў робат, гледзячы на мелававую паперу.

— Не вытрымаюць, — лёгка пагадзілася парася, — аднак у насценгазеце напішы, што для рабочых створаны ўсе ўмовы для працы.

— У цэху ж за пяцьдзесят, — нагадаў робат. Кандыцыянеры ўключаліся толькі да прыезду камісій і візітаў высокага начальства, якое ніколі ў цэх не спускалася. Ад жару адкрытых гарэлак і цеплавых гармат, якія ніхто не мог выключыць з прычыны адсутнасці майстроў і інструкцый, плавілася цепла-трывалая арматура і крышыўся бетон. Жанчыны нават бялізну пад трохслойныя брызентавыя халаты не надзявалі. І на саўну глядзелі з насмешкай — для слабакоў, якім незнаёмы сапраўдны заводскі запал.

— І на вуліцу свежым паветрам Цэрбер з аховы не выпускае падыхаць. І нагу можна зламаць — падлогу з самой пабудовы завода не рамантавалі... Табе пра што загадалі пісаць?

— Пра добрае.

— Вось і пішы. Кардон усё сцерпіць.

Робату і парасяці прыйшлося саступіць месца электракару «НАМІ-750», які цягнулі худыя, як топ-мадэлі, мулы: эканамічныя санкцыі паставілі тоўсты крыж на магчымасці не толькі купіць новыя колавыя каляскі, але і замяніць рухавікі на старых. І запчастак не было: занадта тонкая праца для гномаў-токараў з РМЦ. «НАМІ-750» у тры разы болей за норму нагурузлі скрынямі з цокалем з фальгі. Скрыні ўпрыгожвалі папераджальны надпіс крывава-чырвоным «中國製造».

— Што ў гэтых цокалях такога складанага? — агучыў здзіўленне робат. — Самі рабіць можам.

— Дык раней і рабілі. І абсталяванне было, і спецыялісты, і алюміній свой, — пацвердзіла парася. — А як камуністы ў дзевяноста першым уласныя кішэні набіваць пачалі, усё, што не па-кралі, тое за капейкі прадалі... Але для насценгазеты будзе так: «На прадпрыемстве не спыняецца аптымізацыя вытворчасці, што дазваляе скарачаць бюджэтных выдаткі».

— На колькі?

— Што «на колькі»? — не зразумела парася, ухільваючыся ад падаючага абломка газавай трубы — іржа зрабіла сваю чорную справу. Хоць не выключалася таксама халтура слесарай-оркаў: ніхто ніколі не бачыў іх цвярозымі. Самагон у дзвесце пяцьдзесят градусаў слесары варылі самі, прыстасаваны для гэтай мэты сістэму фільтрацыі паветра і транснацыянальны магістральны газавод «Ямал — Еўропа».

— На колькі працэнтаў скараціць бюджэтных выдаткі?

— Калі шчыра, то датацыі «Бульба-банка» толькі і ратуюць, — парася змахнула слязу.

— Бюджэт жа не бясконцы.

— Затое кашалькі ў простых людзей цяжкія — заўсёды сквалюную лапу запусціць можна... Хай будзе пяцьсот працэнтаў.

— Непраўдападобна.

— Дык нават і дробныя пяць працэнтаў будучы непраўдападобнымі: на зрып... зарплату начальству яшчэ і крэдыт пад ільготны — усёго шэсцьсот працэнтаў у месяц.

— Узнагароджанне павінна адпавядаць унёску.

Справа незалежнасці Беларусі за мінулы год

Янка КУПАЛА

Калісь, да сусветнай вайны і апошняй расійскай рэвалюцыі, жыццё дзяржаў ішло сваім звычайным парадкам. Дзяржаўныя граніцы, абмяжованыя рознымі дагаворамі і трактатамі, ляжалі на сваім месцы. Калі была якая вайна, то паваюць, колькі трэба, ды кінучь, пасунушы гранічныя ступы ў той ці іншы бок, і на гэтым, бывала, справа канчалася.

Але выбухнула сусветная вайна, а за ёю рэвалюцыя ў Расіі, Нямецчыне і Аўстрыі, і ўвесь стары парадак дзяржаўнага жыцця рухнуў, як падгніўшае ў карэнні адвечнае дрэва.

Вайна і рэвалюцыя выкінула лозунг: «свабода і самаазначэнне народаў», і гэты лозунг, як мы бачым сваімі вачыма, не прайшоў непачутым. Самыя малыя народы, звонячыя доўгія гады патамі падняволья, народы, якія трымала ў даўгавечным ярме Расія, Аўстрыя ды іншыя, — заварушыліся і выкінулі сцяг свайго самаазначэння і дзяржаўнай незалежнасці. Не асталася глухой і нямой на гэта і наша бацькаўшчына Беларусь.

Тыя думкі і летуценні, якія прабудзіліся ў нашым народзе ў часе першай расійскай рэвалюцыі (1905 г.), разліліся шырокаю хваляй па неабнятых абшарах нашага краю. Шчыры голас і праца ідэявая людзей, якія гуртаваліся спачатку каля «Беларускай сацыялістычнай грамады», а пасля ў Вільні, каля «Нашае нівы», палажылі свае векапомныя падваліны дзеля адраджэння свайго народу, дзеля адбудавання незалежнасці сваёй Беларускай дзяржавы.

І вось апошняя вайна і рэвалюцыя не застала беларуса неўспадзеўкі. Моцны падмур быў зроблены, трэба было толькі класці сцены і завяршыць будову светлага, незалежнага існавання Беларускай дзяржавы. <...>

Мы хочам толькі акінуць вокам нашае грамадзянска-палітычнае жыццё за мінуўшы год, звярнуць увагу на важнейшыя правы палітычных перамен у нашым краі ў звязку з нашай незалежнасцю.

З гэтага боку мінуўшы год быў вельмі для нас цікавы і шмат чаму на практыцы нас навучыў.

Калі немцы, пасля бальшавіцкага перавароту ў Расіі, занялі большую частку нашай тэрыторыі, кучка бальшавіцкіх камісараў, гаспадарыўшая раней у Менску, уцякла ў Смаленск. Там, на чале з Калмановічам, Мясніковым і Яркіным, зрабіла маленькі ўнутраны пераварот. Яны аддзялілі ад Маскоўскай вобласці Смаленскую губерню і землі, паложаныя на захад ад Смаленшчыны, і арганізавалі так званую Западную вобласць, перайманую пасля на «Западную Камуну». Смаленцы крыху гэтаму працівіліся, але іх праціўнікі пастрашылі кулямётамі, і справа была выйграная.

Новы ўрад Западнай камуны, разумеюцца, атрымліваў усе дырэктывы з Масквы і танцаваў так, як іграла Масква. Правы свае ён пашырыў на ўсю Беларусь, не занятую немцамі, а нават і далей.

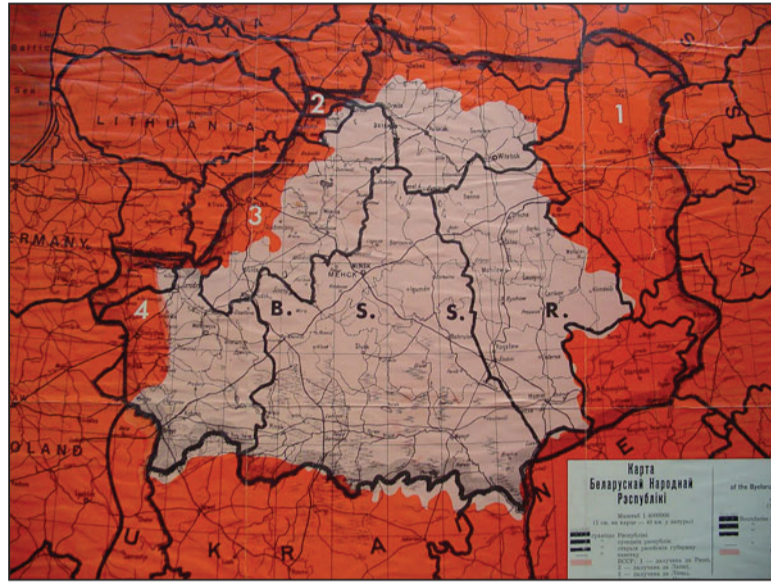
Пры ўрадзе быў створаны камісарыят нацыянальных меншасцей (літвінаў, палякаў, латышоў, жыдоў), апрача беларусаў. На чале гэтай установы стаяў пан Бэрсан. Аб Беларусі тады не можна было і заікнуцца. І калі з Масквы прыслалі чалавека (бальшавіка) арганізаваць таксама і беларускі аддзел пры камісарыяце, то п. Бэрсан так спужаўся гэтага, што, каб не было ні вам, ні нам, скасаваў увесь камісарыят нацыянальных меншасцей. Гэткім чынам змагаліся смаленскія абласныя камісары з усялякімі, нават бальшавіцкімі, праявамі беларушчыны.

Але немцы ачышчаюць Беларусь, Менск, Полацк, Барысаў і інш. Тады маскоўскія беларусы-бальшавікі, якія ў той час кіравалі беларускім аддзелам пры камісарыяце нацыянальных меншасцей, прыехалі ў асобным вагоне ў Смаленск з мэтай стварыць новы беларускі бальшавіцкі ўрад. Гэта было ў снежні 1918 г. Спачатку справа ў іх ішла туга, так туга, што быў мамент, калі Смаленскі ўрад хацеў іх арыштаваць. Але — далей-болей, некагда-гаварылі і стварылі часовы ўрад «Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі». Старшынёй урада быў назначаны Жылуновіч (Цішка Гартны), а рэшта «портфелі» былі падзелены паміж Дылам, Мясніковым, Шантырам, Яркіным ды іншымі. Гэты ўрад прыехаў у Менск, і 1 студзеня (?) была абвешчана «Незалежная Беларуска Савецкая Сацыялістычная Рэспубліка» ў федэратыўнай сувязі з Маскоўскай. Адначасна стары беларускі ўрад «Рада Беларускай Народнай Рэспублікі і Рада міністраў Б. Н. Р.» былі абвешчаны без абароны закону. Пачалася на Беларусі бальшавіцкая гаспадарка. Але іхні «камунізм» не мог памірыцца з «нацыяналізмам» беларускага народа. Трэба яшчэ дабавіць, што незалежную беларускую рэспубліку стварылі смаленскія і маскоўскія «беларусы» па загаду з Масквы. А зроблена гэта з тактычных мэтаў, назадзёр беларускай «буржуазіі», якая стаіць на грунце незалежнасці свайго краю. <...>

Бальшавікі займаюць Вільню, касуюць «незалежную беларускую і г. д. рэспубліку», а сваіх бальшавіцкіх беларускіх «нацыяналістаў» — Шантыра, Дылу, Фальскага (Жылуновіч успеў к таму часу ўцячы) — сядзяць у вастрог, ствараюць ужо Літоўска-Беларускую савецкую і г. д. рэспубліку, урад якой засядае ў Вільні.

Аб ніякай беларускай «незалежнасці» не было ўжо і гутаркі. <...>

Аб друкаваным беларускім слове не было ўжо і гутаркі. Дый сама савецкая Літ.-Бел. улада сядзела ўжо як на падпа-

ленай бочцы з порахам. Палякі занялі Вільню, пасунуліся да Маладзечна і пагражалі Менску. Гэтыя ваенныя няўдачы прывялі бальшавікоў у дзікую злосць. Яны пачалі шукаць вінаватых, разумеюцца, як заўсёды не там, дзе трэба. Спачатку зрабілі «прылучэнне» Літ.-Бел. рэспублікі да Расіі (аб незалежнасці ўжо не можна было і заікнуцца), пасля звярнулі ўвагу на малую працу «чразвычайкі». І «чразвычайка» сваю працу «павялічыла». Праца гэта мінчанам добра вядома. Курганы сотняў нявінна расстраляных аб гэтым і цяпер сведчаць. Над Менскам павіс крывавае кашмар. Людзі на вуліцах баяліся голасна гаварыць. Кожную ноч — павальныя вобыскі. Але вось пачуліся першыя гарматныя, хоць яшчэ і далёкія, стрэлы. Палякі занялі Радашковічы і паважна пагражалі Менску. Камісары ўцяклі ў Бабруйск, а адтуль у Смаленск.

<...> Цяпер мы павінны звярнуць увагу на праціўны лагер, на правадыроў нацыянальнай рэвалюцыі — на Польшчу, дзяржаву, якая ўваскрэсла на магіле быўшай Расіі ды Нямецчыны і Аўстрыі, а народ польскі столькі ў сваім часе павінен быў выцерпець знявагі і нацыянальнага паніжэння. Здавалася, той месіянізм, які быў прывіты польскаму народу, у часе яго паднявольлення, лепшымі польскімі мысліцелямі, павінен быў выгадаваць у гэтым народзе штосьці светлае, разумнае, што магло б служыць прыкладам і для другіх быўшых у паднявольненні народаў. Але ідэалы — адно, а практыка жыццёвая — другое.

Пэўная частка польскага грамадзянства, так званая «нарадова дэмакратыя», аслепленая пабедзі польскага салдата, сышла з той дарогі, якую палякам намецілі святлейшыя іх грамадзяне — Міцкевічы, Красінскія, Славацкія і інш. Колішнія лозунгі «за нашу і вашу волю», «вольны з вольным», «роўны з роўным» пайшлі ў няпамыць, а калі яшчэ дзе-нідзе і звіняць яны, то толькі як байкі для простых людзей, як абяцанкі, якім ужо ніхто не верыць.

Калі немцы пачалі ачышчаць Беларусь, то бадай адначасна на

яе аграблення абшары з вялікім разгонам рынуліся з усходу — расійскія бальшавікі, з захаду — польскія нацыяналісты. І тут па нашых плячах мы пачулі, што маюць і могуць адны і другія.

Палякі, як і бальшавікі, калі верыць адозве Начальніка Польскай дзяржавы, няслі з сабой вызваленне Беларусі ад адвечнага ярма. Язэп Пілсудскі заявіў у Менску, што «хацеў бы бачыць гэты край вольным паміж вольнымі народамі». Але заява Вялікага Начальніка Польскай дзяржавы — адно, а палітыка польскіх эндэкаў і жандармерый — другое. Пасля заняцця польскімі войскамі Гародна тамтэйшыя беларусы на разе прасвятлелі. Заварушылася беларускае нацыянальнае жыццё. Пачалі думаць аб беларускіх школах, газетах. І што ж? Беларушчына апынулася ў стане забароненага.

На Вялікдзень палякі забралі Вільню. Па нейкім часе ўдалося там склікаць Раду Віленшчыны і Гродзеншчыны. Рада пачала працаваць, адкрываць школы і думаць, што палякі — то гэта не бальшавікі. Аказваецца, метады дзяржаўнай гаспадаркі польскіх эндэкаў мала чым розняцца ад метадаў расійскіх бальшавікоў. Прыкладам гэтага можа служыць закрыццё Буцлаўскай гімназіі і інш., а пасля — візіты жандармаў у памяшканне самой Рады на Вастрабрамскай вуліцы ў Вільні.

Калі бальшавікі ўцяклі з Менска, а палякі ўвайшлі, то беларусы з аблягчэннем уздыхнулі. Начальніка Польскай дзяржавы віталі шчыра і спадзяваліся, што справа незалежнасці Беларусі цяпер стане на цвёрдым грунце, што братні польскі народ дапаможа беларусам адбудаваць сваю бацькаўшчыну, як ён адбудаваў і сваю.

У Менску тады закіпела праца. Арганізаваўся Беларускі нацыянальны камітэт, пачала выходзіць штотдзённая беларуская газета, а 12 лістапада была адкрыта сесія Рады БНР. Здавалася, што ўсё пойдзе добра. Але выйшла не тое. За «плебісцыт» паліцыя пры дапамозе слесара ўлезла ў рэдакцыю беларускай газеты і забрала ўсе канторскія і рэдакцыйныя матэрыялы.

З гэтага бачым, што эндэкаў рэакцыя пачынае браць верх.

Справа незалежнасці Беларусі зводзіцца гэтымі панамі на няма нішто. Для эндэкаў нічога не значыць прымер царскай Расіі, якая пад паліцэйскім і жандармскім кулаком трымала дзясяткі паднявольных народаў і якая рухнула, як падгніўшы ступ, пры першым сільнейшым подыху вольнага ветру.

Польскія эндэкі, заместа праводзіць у жыццё даўнейшы лозунг: «вольны з вольным, роўны з роўным», накінулі нам «плебісцыт» і прынятую соймам «рэвалюцыю», якая недвузначна прылучае незалежную Беларусь да Польшчы.

Сацыяльныя рэвалюцыянеры з усходу і нацыянальныя «рэвалюцыянеры» з захаду ў мінулы год паказалі сваю праўдзівую натуру. І тыя, і гэтыя ў сваім мілітэрна-імперыялістычным паходзе стараюцца сцерці на дарозе ўсё, што ім стаіць на перашкодзе дзеля дасягнення сваіх мэт. Аслепленыя часовымі пабедзі, забываюцца, што жывуць не ў сярэдневекаў, калі сіла кулака панавала над сілай права. Сваёй неразумнай захватнай палітыкай яны толькі зацягваюць працэс праўдзіва дэмакратычнага развіцця нацыянальна-культурных ідэй і пашырэнне на зямлі нясмертных ідэалаў свабоды, роўнасці і брацтва.

І для Беларусі, як ні быў цяжкім мінулы год у яе змаганні за сваю дзяржаўную незалежнасць, а ўсё ж такі ён шмат чаму наўчыў, і шмат каму з беларускага грамадзянства адкрыў вочы, аслепленыя тымі ці іншымі утопіямі і абяцанкамі...

Мінулы год паказаў нам, што інтэрнацыяналісты і ап'яненыя пабедзі нацыяналісты не дадуць Беларусі жаданага міру і незалежнасці. Яны яе дзлілі і будуць дзліць паміж сабой, пакуль сам беларускі народ не скажа свайго апошняга слова.

Але і жандармы, і бальшавіцкія «чразвычайкі» не завядуць на зямлі вечнага парадку і ладу, як і нацыянальна-сацыяльных пытанняў не пакіраваць у свой бок часовымі пабедзікам. Крыніцы жыцця пацякуць сваім спрадвечным вызначаным справядлівым парадкам. І з часам народы патрапяць знайсці супольную мову, каб па-суседску дагаварыцца паміж сабой ды наладзіць і свае граніцы, і свае дзяржаўныя правы на незалежнасць.

Віхор праміне, і прыйдзе ясная жыватворная пагода для ўсіх. Абы толькі рэакцыя ўрадавая не змянілася на рэакцыю грамадзянства. Гэтага трэба як найболей баяцца, і з лозунгам змагання з рэакцыяй у самім грамадзянстве мы павінны ісці ў гэты новы год.

Калі мы выйдзем у гэтым змаганні пабедзікамі, калі вольнага народнага духу не апануе цёмная сіла і ён будзе далей сягаць па-арлінаму, то і справа вызвалення Беларусі сягне на такую вышыню, на якую наша бацькаўшчына заслужыла сваім векавечным паднявольлем.

Не падаючы духам, мы павінны ісці праз жыццё ў гэты новы год і моцна трымаць сцяг змагання за сваё вызваленне, за незалежнасць сваёй бацькаўшчыны Беларусі. І перамога будзе на нашай старане.

Букераўская прэмія – 2022

Індыйская пісьменніца Гітанджалі Шры атрымала Міжнародную букераўскую прэмію за раман «Магіла з пяску». Упершыню Букераўскую прэмію атрымаў раман на хіндзі. Кніга Гітанджалі Шры стала першым у гісторыі раманам на гэтай мове, які атрымаў узнагароду. «Гэта бліскучы раман пра Індыю. Дзякуючы сваёй чароўнай жывасці і спагадлівасці ён пераплятаеца ў калейдаскапічнае цэлае: маладосць і старасць, мужчына і жанчына, сям'я і нацыя», — пракаментавала лаўрэат Букераўскай прэміі Фрэнк Вайн.

Кніга распавядае пра 80-гадовую жанчыну, якая знаходзіцца ў дэпрэсіі пасля смерці мужа і складаных адносін з дачкой.

Ленін і Бураціна

У Калінінградскай вобласці Расіі «аблітаратурылі» помнік Леніну.

У былым нямецкім горадзе Тьльзіт, які цяпер называецца Савецк, скульптура малага Валодзі Ульянава ператварылася... у героя казкі Бураціна. Леніну дарабілі доўгі нос і шапку, перабудулі, пафарбавалі ў розныя колеры і выставілі на ўсеагульны агляд. Нязменнай у скульптуры засталася кніга пад пахай.

Вобраз Бураціна быў запазычаны з італьянскай казкі. А згаданая гіпсавая фігура лідэра камуністаў, усталяваная ў савецкі час, прыйшла ў заняпад пасля распаду СССР.

Паэзія нязломных

Выйшла ў свет анталогія ўкраінскіх вершаў «Поезія без укрітця». Гэта адно з першых выданняў пра цяперашнюю вайну, зробленае з пачатку ўварвання расійскіх войскаў на тэрыторыю Украіны.

Каштоўнасць анталогіі ў тым, што гэта паэтычная фіксацыя ўражанняў ад першага месяца поўнамаштабнай вайны, калі асобнае станавілася калектыўным і адначасова выказвала важныя для кожнага аўтара рэчы.

Ідэя выдаць гэтую анталогію аб'яднала паэтаў з усёй Украіны і ўкраінцаў, якія жывуць за мяжой. Аўтар ідэі і ўкладальнік кнігі — паэтка і літаратуразнаўца, кіраўнік Кіраваградскай абласной арганізацыі НСПУ Надзія Гармазіў. Каардынатар і дызайнер выдання — пісьменніца Ірэна Яніцка.

У кнігу ўвайшлі вершы 70 ўкраінскіх паэтаў — вядомых мастакоў і пачынаючых аўтараў, розных па ўзросце, жыццёвым досведзе, стылістыцы паэзіі. Іх творы былі напісаны на працягу сакавіка 2022 года. Гэта вершы, напісаныя ў сховішчах, на блокпастах, у цёмных дамах пад гукі трывогі. Таму тэксты анталогіі сталі паэтычнай хронікай супрацьстаяння і нязломнасці.

«Гэтыя радкі нарадзіліся пад гукі сірэн у сховішчах, пад грукат колаў эвакуацыйных цягнікоў, і разам з тым — гэта вершы тых, хто змагаецца за перамогу на перадавой і словамі. Сярод аўтараў кнігі шмат добраахвотнікаў, вайскоўцаў, тых, хто ў гэтыя страшныя дні стаў выгнацца, перажыў акупацыю... Таму гэта анталогія ўсенароднага супрацьстаяння, паэзія, якая выходзіць з укрыцця і вольна прастуе ў свет як памяць пра загінулых, як падтрымка нашых абаронцаў, як хроніка вайны, пераасэнсаваная на ўзроўні болю, які робіць нас нязломнымі», — гаворыцца ў анатацыі.

Прэмія Іржы Тэйнера

Святлана Алексіевіч аддала сваю ўзнагароду — прэмію Іржы Тэйнера — украінскай аўтарскай дэлегацыі ў падтрымку Украіны.

З-за хваробы пісьменніца не змагла асабіста прысутнічаць на цырымоніі ўзнагароджання ў Чэхіі. «Мне вельмі шкада, што я не магу быць на фестывалі. Хачу сказаць, што прэмія Іржы Тэйнера вартая ўкраінскай пісьменніцкай дэлегацыі, якая прадстаўляе мужную краіну, якой мы ўсе захапляемся і верым у перамогу. Украіна сёння знаходзіцца ў авангардзе барацьбы са злом. Яна павінна ведаць, што мы з ёй», — пракаментавала С. Алексіевіч.

Прэмію атрымалі пісьменніцы Кацярына Міхаліцына і Яўгенія Кананенка. У сваім выступе Кацярына Міхаліцына падзякавала апазіцыйнай інтэлігенцыі Беларусі. «Я была ўзрушана, калі даведлася, што павінна атрымаць прэмію за свабоду слова, але бачу гэта як узнагароду за свабоду думкі», — сказала Я. Кананенка. — Калі я размаўляю з калегамі з Расіі, то бачу, што свабоды думкі там няма. Так было даўно, але свабоды слова ў Расіі няма, скажам, гадоў 15 і больш, астатнія пачынаюць адбудоваць савецкі час. Гэта падобна на маю апошнюю кнігу «Апошняе жаданне», дзе ў асноўным распавядаецца пра тое, як савецкая ўлада скажала асобу чалавека. Насамрэч, усё пачынаецца са слова. Спачатку было слова, як сказана ў Евангеллі ад Яна. Калі няма свабоды слова, то зразумела, што рана ці позна будзе вайна».

Прэмія Еўрапейскага банка рэканструкцыі і развіцця

Украінскі паэт і празаік Сяргій Жадан атрымаў літаратурную прэмію ЕБРР 2022 года за кнігу «Інтэрнат».

Прэмію ЕБРР пісьменнік атрымаў за раман на англійскай мове. За свае мастацкія дасягненні Сяргій Жадан і перакладчыкі Райлі Косціган-Х'юмс і Айзэк Стэкхаўс Уілер атрымаюць 20 тысяч еўра. На фінальнай цырымоніі ўзнагароджання выступіў і Сяргій Жадан. Ён казаў пра расійскае ўварванне непасрэдна з Харкава. Пісьменнік падзякаваў усім, хто адзначыў яго раман, і падкрэсліў, што Украіне патрэбна падтрымка і салідарнасць. «Цяпер мы зноў адстойваем сваё права на існаванне, сваю свабоду, сваю незалежнасць. Мы знаходзімся ў 40 кіламетрах ад мяжы з Расіяй, ёсць лінія фронту, дзе ўкраінцы змагаюцца за сваю свабоду і будучыню», — сказаў Жадан.

Літаратурны крытык Тобі Ліхціг падзяліўся ўражаннямі ад рамана ўкраінскага пісьменніка: «За прастатой сюжэта стаіць раман Жадана, неардынарны, выбухны, пясчотны, гнёўны і паэтычны. «Інтэрнат» быў на часы, калі ён упершыню выйшаў на ўкраінскай мове ў 2017 годзе, ён быў на часы сёлета, калі ўпершыню выйшаў у прыгожым перакладзе, і ў гэты скрутны час ён яшчэ больш на часы».

Таямніцы «Мадам Бавары»

Чаму раман Густава Флабэра «Мадам Бавары» патрапіў у спіс забароненых яшчэ да яго афіцыйнай публікацыі? І ці быў у галоўнай гераіні прататып?

«Мадам Бавары» — дэбютны раман французскага пісьменніка. Да яго напісання Флабэр прыступіў у 1851 годзе ва ўзросце трыццаці гадоў. Пачуўшы ад свайго сябра Луі Буйле гісторыю пра бедную дзяўчыну, якая скончыла жыццё самагубствам з-за распачы, у якою яе ўвялі няўдалыя любоўныя сувязі з іншымі мужчынамі (у сакрэце ад мужа), а таксама велізарны грашовы даўгі пасля пакупак новых убораў і ўпрыгожванняў. Гэтай дзяўчынай была Дэльфіна Куцюрэ, жонка звычайнага сельскага лекара Эжэна Дэламара. Менавіта з яго Флабэр спісаў характар мужа галоўнай гераіні Шарля Бавары — таксама лекара з французскай правінцыі, удаўца, які ажаніўся з маладой дзяўчынай. Дэльфіна стала мадам Дэламар, калі ёй было сямнаццаць. А самагубства здзейсніла ў 27 гадоў. За дзесяць гадоў нуды і адзіноты, якія перажыла, яна наведвала балі, знаёмілася і праводзіла час з іншымі мужчынамі, заказвала сабе новыя сукенкі. Але пазашлюбныя сувязі не прынеслі шчасця. Акрамя таго, яна займала вялізныя даўгі, раслаціцца за якія не магла. Усё гэта і падштурхнула жанчыну да самагубства.

Верагодна, Флабэр захапіўся гэтай гісторыяй яшчэ і таму, што ведаў сям'ю Дэламар асабіста. Вывучыўшы ўсе дэталі падрабязна, ён вырашыў напісаць раман пра няшчасную маладую жанчыну, якая так і не здолела знайсці шчасця ў жыцці. Аднак пры гэтым пазіцыя аўтара ў тэксце не вызначаецца. У Флабэра не было мэты стварыць раман-павучанне. Ён задумаў распавесці гісторыю, сведкам якой быў сам, і даць чытачам магчымасць самастойна вырашыць, наколькі жудасныя рэчы здзяйсняла Эма Бавары, — і ці можна ўвогуле назваць іх жудаснымі.

Дзеля таго, каб напісаць «Мадам Бавары», Флабэру спатрэбілася пяць гадоў. Праца ішла вельмі цяжка. Ён мог пісаць толькі адну старонку тыднямі. І справа была нават не ў адсутнасці натхнення, а ў трапяткім стаўленні да тэмы, якую пісьменнік закранаў у сваім творы.

Праз пяць гадоў, у канцы 1856-га, Флабэр аддаў «Мадам Бавары» ў друк. Але публікацыі на старонках літаратурнага часопіса папярэднічала вычытка на прадмет адпаведнасці маральным нормам тагачаснага французскага грамадства. Рэч у тым, што ў 1819 годзе ў Францыі быў прыняты закон, паводле якога накладалася забарона на распаўсюджванне тэкстаў, змест якіх можа нанесці «непапраўныя страты грамадскай або рэлігійнай маралі і чалавечай маральнасці». Больш за ўсё рэдактар перажываў за сцэну ў экіпажы, падчас якой маладая Эма Бавары разам са сваім палюбоўнікам атрымлівае асалоду ад рамантычнага спаткання ў таямніцы ад мужа. Флабэр досыць падрабязна апісаў гэтую сцэну, што абавязкова выклікала б рэакцыю ў грамадстве, непрывыклым да адкрытых апісанняў шлюбных здрад. Гэтую і некалькі іншых сцэн перад публікацыяй у літаратурным часопісе выразалі. Флабэр быў незадаволены, але зрабіць нічога не мог.

Аднак ад судовага пазову нават такая цензура ўратаваць не змагла. Па факце «непрыстойнага зместу рамана» быў паддзены пазов да часопіса «La Revue de Paris» і Флабэра асабіста. Суд жа стаў фармальнасцю. І звязана гэта, як ні смешна, было з тым, што бок абвінавачання не чытаў раман цалкам і не мог патрабаваць таго ж ад прысяжных, бо для таго, каб прачытаць увесь раман, спатрэбілася б занадта шмат часу і працэс зацягнуўся б, а калі б прысяжныя і суд абмежаваліся толькі прачытаннем «спрэчных з маральнага пункту гледжання» эпізодаў, яны не атрымалі б поўнага ўяўлення аб кнізе. У судзе пісьменнік абараняў яго сябар Луі Буйле — той, хто і падштурхнуў яго на думкі аб напісанні рамана па матывах рэальнай гісторыі. Буйле ўдалося даказаць невінаватасць Флабэра ўсяго за адзін дзень, і праз тыдзень усе абвінавачанні былі знятыя, а праз год «Мадам Бавары» апублікавалі асобнай кнігай у двух тамах.

Аляксандра КІСЛУХІНА

Гадавіна Бродскага

Сёлета спаўняецца 50 гадоў з дня вымушанай эміграцыі паэта Іосіфа Бродскага.

4 чэрвеня 1972 года сябры праводзілі яго на авіярэіс у Вену па «ізраільскім маршруце», і да канца жыцця будучы Нобелеўскі лаўрэат больш ніколі не ступіў на родную зямлю. Аднак у Пецярбургу захоўваецца прысутнасць паэта — гэтую аўру падсілкоўвае як сама атмасфера горада, так і намаганні музейшчыкаў. Дзве новыя выставы, прымаркаваныя да дня нараджэння Бродскага і дня яго ад'езду, адкрыліся ў Фантаным доме і музеі-кватэры «Паўтары пакоі».

«Мне цяжка ўявіць, што прайшло ўжо паўстагоддзя. Сябры, якія яго праводзілі, выдатна разумелі, што гэта развітанне назаўсёды. Таму расстанне нагадвала пахаванне. Я пастараўся сфатаграфавачь і сам ад'езд, і пакоі, захоўваючы ўспаміны перш за ўсё для сябе, але таксама разумеючы, што мы маем справу з выдатным чалавекам», — распавёў старшыня рады музея «Паўтары пакоі» Іосіфа Бродскага Міхаіл Мільчык. «Паўтары пакоі» — незвычайны музей. Экспанатам з'яўляецца сама жыццёвая прастора, якая памятае Бродскага — іншых няма. Але сама пустата стварае ўражанне.

Нагледзячы на матэрыялы фотафіксацыі, цалкам узнавіць абстаноўку, якая акружала Іосіфа Бродскага ў родных сценах, немагчыма: большасць прадметаў беззваротна страчана. Захаваліся кніжныя шафа, крэсла, пісьмовы стол і прадметы, якія на ім знаходзіліся, а таксама кніжныя паліцы, аднак сёння яны захоўваюцца ў фондах двух музеяў — Ганны Ахматавай у Фантаным доме і Музеі гісторыі Пецярбурга.

У рамках часовай выставы, якая адкрылася ў музеі «Паўтары пакоі», гэтыя рэчы сталі на свае месцы.

«Мы прадумалі спецыяльнае праецыраванне фотаздымкаў на паліцы. Гэта дазволіць разгледзець, якія кнігі былі ў асабістай бібліятэцы Бродскага. А на стол паставілі сапраўдны падсвечнік, а яшчэ гадзіннік. У розныя гады яны знаходзіліся ў розных месцах пакоя, але нязменна нагадваюць аб хуткаплыннасці часу», — дадаў М. Мільчык.

Два пецярбургскія музеі Іосіфа Бродскага знаходзяцца недалёка ад аднаго. Ад Дома Мурузі, дзе паэт жыў, да Фантаннага дома, дзе цяпер захоўваецца частка яго спадчыны, усяго каля 500 метраў. Яны звязаныя адным імем, але існуюць кожны сам па сабе. Гэтак жа, як жыццё Бродскага да і пасля ад'езду з СССР: часткі звязаныя, але і толькі. Таму ў Фантаным доме адкрылася выстава, якая падкрэслівае сіратлівасць і часовасць экспазіцыі ў былой камунальнай кватэры.

«Адказ адзін — адмова», — гэта гісторыя спробаў Бродскага пабачыцца з бацькамі. Некаторыя з дакументаў ніколі не экспанаваліся: прадстаўлена, напрыклад, перапіска па лініі Чырвонага Крыжа і ліст ад асабістага кардыёлага паэта, які мог бы быць падставой для выезду Марыі Майсееўны Вальперт ці Аляксандра Іванавіча Бродскага.

«Зразумела, што гэта вядомы факт у яго біяграфіі, але дакументы проста ўражваюць сваімі фармулёўкамі і зместам. А з назвы выставы зразумела, што арганізаваць сустрэчу, вывесці бачкоўку за мяжу (не абавязкова назаўсёды, гэта магла быць і разавая сустрэча) Бродскаму так і не атрымалася», — распавёў арт-дырэктар праекту «Музей Іосіфа Бродскага ў Фантаным доме» Павел Катляр.

Марыя ГАЛУБКОВА